

พุทธวจน

ตามรอยธรรม

...พวกเธอทั้งหลาย จงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน
เพื่อความเอ็นดูแก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล
เพื่อความสุข ทั้งแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย
...จงแสดงธรรมให้ดังงามในเบื้องต้น ดังงามในท่ามกลาง ดังงามในเบื้องปลาย,

...ให้เป็นไปพร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ

ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง

สัตว์ทั้งหลายที่เป็นพวกมีรูปในดวงตาแต่เล็กน้อยก็มีอยู่,

สัตว์พวกนี้ ย่อมเสื่อมจากคุณที่ควรได้ เพราะไม่ได้ฟังธรรม,

สัตว์ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมีเป็นแน่...

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอเ็นดูใคร
และใครถือว่าเธอเป็นผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง

เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม
ญาติหรือสายโลหิตก็ตาม;
ชนเหล่านั้น อันเธอฟัง ชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น
ในความจริงอันประเสริฐสี่ประการ
ด้วยปัญญาอันรู้เฉพาะตามที่เป็นจริง.

ความจริงอันประเสริฐสี่ประการ อะไรเล่า ?

สี่ประการคือ

ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์,

ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์,

ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,

ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนิน

ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

พุทธวจน

ฉบับ ๑ ตามรอยธรรม

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๑ ตามรอยธรรม

สื่อธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้
ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี
ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล
ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโมฆณ์ โทรศัพท์ ๐๘-๘๔๙๔-๘๐๘๓

คุณศรชา โทรศัพท์ ๐๘-๑๕๑๓-๑๖๑๑

คุณอารีวรรณ โทรศัพท์ ๐๘-๕๐๕๘-๖๘๘๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๔

ศิลปกรรม ปริญญา ปฐวินทรานนท์, วิชชุ เสริมสวัสดิ์ศรี

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโมฆณ์

(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

คำนำ

หนังสือ “พุทธวจน ฉบับ ตามรอยธรรม” ได้จัดทำขึ้น ด้วยปรารถนาเหตุที่ว่า หลายคนยังเห็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เป็นสิ่งที่ยาก หรือเป็นสิ่งที่ไกลตัวเกินไป ทำให้มีน้อยคนนักที่จะหันมาใส่ใจศึกษาคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างจริงจัง ทั้งๆ ที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้วว่า คำสอนที่พระองค์ตรัสสอนทั้งหมดนั้น บริสุทธิ์ บริบูรณ์แล้วสิ้นเชิง อีกทั้งคำสอนนั้น ยังเป็นสิ่งที่เรียกว่า “อกาลิก” คือใช้ได้ไปตลอด ไม่มีคำว่าเก่าหรือล้าสมัย และใช้ได้กับบุคคลทุกคน อันจะเห็นได้จากในสมัยพุทธกาลที่พุทธบริษัท ๔ ทั้งหลายนั้น มีคนจากหลายชาติและวรรณะ นอกจากนี้พระองค์ยังได้ตรัสอีกว่า บุคคลที่ท่านตรัสสอนนั้นมีตั้งแต่ พรหม เทวดา ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปจนถึงปุถุชนคนธรรมดาทั่วไป และทุกคนนั้น เมื่อนำคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติแล้ว ก็สามารถแก้ทุกข์หรือดับทุกข์ให้กับตนเองได้ทั้งสิ้น

คณะกรรมการวัดนาป่าพง

มิถุนายน ๒๕๕๔

คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนา กับคณะผู้จัดทำ หนังสือพุทธวจน ฉบับ “ตามรอยธรรม” ในเจตนาอันเป็นกุศล ที่มีความตั้งใจเผยแพร่คำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาและนำมาปฏิบัติเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ ด้วยการกระทำอันเป็นกุศลนี้ ขอให้เป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้ผู้มีส่วนร่วมในการทำหนังสือเล่มนี้ และผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา ฟังเกิดปัญญา ได้ดวงตาเห็นธรรม พ้นทุกข์ในชาตินี้เทอญ

ขออนุโมทนา
พระศิกฤทธิ์ โสตุถิผโล

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ
ที่ใช้หมายถึงแทนชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกขุณี. วิ.	ภิกขุณีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธวรรค	ทีฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ทีฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฎีกวรรค	ทีฆนิกาย.
มู. ม.	มูลปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สั.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สั.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนธ. สั.	ขันธวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
สพา. สั.	สพายตนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สั.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อঁ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทุก. อঁ.	ทุกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อঁ.	ติกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกก. อঁ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปฏจก. อ๋.	บัญญัตินิบาต	อังคุดตริกกาย.
ฉกก. อ๋.	ฉกกนิบาต	อังคุดตริกกาย.
สตุตก. อ๋.	สตุตกนิบาต	อังคุดตริกกาย
อฏจก. อ๋.	อฏจกนิบาต	อังคุดตริกกาย.
นวก. อ๋.	นวกนิบาต	อังคุดตริกกาย.
ทสก. อ๋.	ทสกนิบาต	อังคุดตริกกาย.
เอกาทสก. อ๋.	เอกาทสกนิบาต	อังคุดตริกกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติวุ. ขุ.	อิติวุตตะกะ	ขุททกนิกาย.
สุตต. ขุ.	สุตตนิบาต	ขุททกนิกาย.
วิมาน. ขุ.	วิมานวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานี. ขุ.	มหานิทเทศ	ขุททกนิกาย.
จูพินี. ขุ.	จูพินิทเทศ	ขุททกนิกาย.
ปฏิสม. ขุ.	ปฏิสัมภิทามรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พุทฺธว. ขุ.	พุทฺธวงส์	ขุททกนิกาย.
จริยา. ขุ.	จริยาปิฎก	ขุททกนิกาย.

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า

ไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

สารบัญ

๑. เนื้อหาที่ไม่อันตรายาน	๑
๒. ผู้ชี้ชมทรัพย์ !	๓
๓. ทรงแสดงเรื่องที่เป็นไปได้ยากเกี่ยวกับพระองค์เอง	๕
๔. พระพุทธเจ้า ทั้งในอดีต, อนาคต และในปัจจุบัน ล้วนแต่ตรัสรู้ริยัสัจสี	๗
๕. พระพุทธองค์ ทรงพระนามว่า “อรหันตสัมมาสัมพุทธะ” ก็เพราะได้ตรัสรู้ริยัสัจสี	๙
๖. จงสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยการให้รู้ริยัสัจ	๑๑
๗. ริยัสัจสีโดยสังเขป (ทรงแสดงด้วยความยึดในชั้นธัมมา)	๑๓
๘. การรู้ริยัสัจสี ทำให้มีตาสมบูรณ์	๑๖
๙. การสนทนากับพระอานนท์ เรื่องกัลยาณมิตร	๑๙
๑๐. กัลยาณมิตรของพระองค์เอง	๒๑
๑๑. ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด	๒๓
๑๒. โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์	๒๙
๑๓. ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง สัมมาสัมพุทธะ กับ ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ	๓๐
๑๔. ไม่ได้ทรงประพาศิพรหมจรรย์เพื่อให้เขานับถือ	๓๒

๑๕. ทรงสอนเฉพาะแต่เรื่องทุกข์กับความดับสนิทของทุกข์ ๓๓
๑๖. คำของพระองค์ ตรงเป็นอันเดียวกันหมด ๓๕
๑๗. หลักที่ทรงใช้ในการตรัส (๖ อย่าง) ๓๖
๑๘. สิ่งที่ตรัสรู้แต่ไม่ทรงนำมาสอน ๓๙
- มีมากกว่าที่ทรงนำมาสอนมากนัก
๑๙. ถ้ามีวโรให้รู้เรื่องที่ไม่จำเป็นเสียก่อนก็ตายเปล่า ๔๑
๒๐. คำสอนที่ทรงสั่งสอนบ่อยมาก ๔๓
๒๑. ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นไตรลักษณ์ ๔๕
๒๒. ผู้ไม่เข้าไปหา ย่อมหลุดพ้น ๔๗
๒๓. มนุษย์เป็นอันมาก ได้ยึดถือเอาที่พึงผิด ๆ ๕๑
๒๔. จงเจริญสมาธิ จักรู้ورىสัจตามเป็นจริง ๕๒
๒๕. ทรงมีหลักเกณฑ์การฝึกตามลำดับ (อย่างย่อ) ๕๓
๒๖. ทรงเป็นพี่เลี้ยงให้แก่สาวกชั่วระยะจำเป็น ๕๙
๒๗. ทรงฆ่าผู้ที่ไม่รับการฝึก ๖๑
๒๘. ตถาคตเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น ๖๕
๒๙. ท่อนไม้ที่ลอยออกไปได้ถึงทะเล ๖๘
๓๐. กระดองของบรรพชิต ๗๒
๓๑. ผู้มีหลักเสาเขื่อน ๗๕
๓๒. วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้ ๗๙

๓๓. วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากตลอดพรรษา และทรงสรรเสริญมาก	๘๕
๓๔. ผู้ไม่ประมาทในความตายแท้จริง	๘๗
๓๕. ทางรอดสำหรับภิกษุไซ้	๘๙
๓๖. เมื่อ “เธอ” ไม่มี !	๙๑
๓๗. ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ	๙๒
๓๘. อาการดับแห่งตัณหาในนามแห่งนันทิ	๙๓
๓๙. ผู้แบกของหนัก	๙๕
๔๐. ดับตัณหา คือปลงภาระหนักลงได้	๙๗
๔๑. ต้องท่องเที่ยวมาแล้ว เพราะไม่รู้อริยสัจสี่	๙๙
๔๒. ที่สุดแห่งการท่องเที่ยวของพระองค์	๑๐๐
๔๓. “สิ่งนั้น” หาทพบในกายนี้	๑๐๒
๔๔. ทรงมีความชราทางกายภาพเหมือนคนทั่วไป	๑๐๓
๔๕. ทรงประกาศธรรมเนื่องด้วยการปลงอายุสังขาร	๑๐๕
๔๖. ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา	๑๐๗
๔๗. ฤๅธรรม	๑๐๙
๔๘. การปรินิพพานในปัจจุบัน	๑๑๑
๔๙. ตั้งหน้าทำก็แล้วกัน	๑๑๓
๕๐. ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูล แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง	๑๑๕

๑

เนื้อแท้ที่ไม่อันตราย

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้,
 สุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่
 เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน
 มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร
 เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก,
 เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่;
 เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง
 และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุตตันตะเหล่าใดที่เป็นคำของตถาคต
 เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง
 เป็นชั้นโลกุตระว่าเฉพาะเรื่องสุญญตา,
 เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่;
 เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง
 และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

จึงพากันเล่าเรียน ได้ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า
 “ข้อนี้เป็นอย่างไร ? มีความหมายที่นัย ?” ดังนี้.

ด้วยการทำดังนี้

เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้,
 ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็จะทำให้ปรากฏได้,
 ความสงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย
 เธอก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุบริษัทเหล่านี้ เราเรียกว่า
 บริษัทที่มีการลุล่วงไปได้
 ด้วยการสอบถามแก่กันและกันเอาเอง,
 หาใช่ด้วยการชี้แจงโดยกระจำง
 ของบุคคลภายนอกเหล่านี้ไม่
 (ปฎิปุจฉาวินิดา ปริสา โน อุกุกาจิตวินิดา);
 จัดเป็นบริษัทที่เลิศ แล.

๒

ผู้ซุ่มทรัพย์ !

อานนท์ ! เราไม่พยายามทำกะพวกเธอ อย่างทะนุถนอม
เหมือนพวกช่างหม้อ ทำแกหม้อ ที่ยังเปียก ยังดิบอยู่
อานนท์ ! เราจักขนาบแล้ว ขนาบอีก ไม่มีหยุด
อานนท์ ! เราจักซี้โทษแล้ว ซี้โทษอีก ไม่มีหยุด
ผู้ใดมีมรรคผลเป็นแก่นสาร ผู้นั้นจักทนอยู่ได้.

คนเรา ควรมองผู้มีปัญญาใดๆ ที่คอยซี้โทษ คอยกล่าว
คำขนาบอยู่เสมอไป ว่าคนนั้นแหละ คือ ผู้ซุ่มทรัพย์
ควรคบบัณฑิตที่เป็นเช่นนั้น

เมื่อคบหากับบัณฑิตชนิดนั้นอยู่
ย่อมมีแต่ดีทำเดียว ไม่มีเลวเลย.

อุปรี. ม. ๑๔/๒๔๕/๓๕๖.

ธ. พุ. ๒๕/๒๕/๑๖.

๓

ทรงแสดงเรื่องที่เป็นไปได้ยาก เกี่ยวกับพระองค์เอง

ภิกษุทั้งหลาย ! สมมติว่ามหาปฐพีอันใหญ่หลวงนี้มีน้ำท่วมถึงเป็นอันเดียวกันทั้งหมด; บุรุษคนหนึ่งทิ้งแอก (ไม้ไผ่ ?) ซึ่งมีรูเจาะได้เพียงรูเดียว ลงไปในน้ำนั้น; ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันตก, ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันออก, ลมทิศเหนือพัดให้ลอยไปทางทิศใต้, ลมทิศใต้พัดให้ลอยไปทางทิศเหนือ อยู่ดังนี้. ในน้ำนั้นมีเต่าตัวหนึ่ง تابอด ล่องไปเรื่อย ๆ ปี มันจะผุดขึ้นมาครั้งหนึ่ง ๆ. ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนี้อย่างไร : จะเป็นไปได้ไหมที่เต่า تابอด ว่ายปี จึงจะผุดขึ้นมาสักครั้งหนึ่ง จะพียงยื่นคอ เข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ?

“ข้อนี้ยากที่จะเป็นไปได้ พระเจ้าข้า ! ที่เต่า تابอดนั้น ว่ายปีผุดขึ้นมาเพียงครั้งเดียว จะพียงยื่นคอเข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน
ที่ใคร ๆ จะพึงได้ความเป็นมนุษย์;
ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน
ที่ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ จะเกิดขึ้นในโลก;
ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน
ที่ธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว จะรุ่งเรืองไปทั่วโลก.

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่ว่าบัดนี้ความเป็นมนุษย์ก็ได้แล้ว;
ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ก็บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว; และ
ธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว ก็รุ่งเรืองไปทั่วโลกแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้
พวกเขาพึงกระทำโยคกรรมเพื่อให้รู้ว่า
“นี่ ทุกข์,
นี่ เหตุให้เกิดทุกข์,
นี่ ความดับแห่งทุกข์,
นี่ หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์” ดังนี้เถิด.

๔

พระพุทธเจ้า ทั้งในอดีต, อนาคต และในปัจจุบัน ล้วนแต่ตรัสรู้ริยสัจสี่

ภิกษุทั้งหลาย ! พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริงไปแล้ว ในกาลยี่ดยาวนานฝ่ายอดีต, ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ต่อในกาลยี่ดยาวนานฝ่ายอนาคต, ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ก็จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ผู้ตรัสรู้ตามเป็นจริงอยู่ ในกาลเป็นปัจจุบันนี้ ก็ได้ตรัสรู้ที่อยู่ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างนั้น เหล่าไหนเล่า ?

สี่อย่างคือ :-

ความจริงอันประเสริฐคือ ทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ เหตุให้เกิดทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือของทุกข์,
และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับ
ไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนี้ในกรณีนี้
พวกเธอพึงทำความเพียร เพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า
“นี่ เป็นทุกข์,
นี่ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์,
นี่ เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์,
นี่ เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์”
ดังนี้เกิด.

๕

พระพุทธองค์ ทรงพระนามว่า
 “อรหันตสัมมาสัมพุทธะ”
 ก็เพราะได้ตรัสรู้ริยัสจัสสี

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้
 สี่อย่างเหล่านี้ไหนเล่า ?

สี่อย่างคือ :-

ความจริงอันประเสริฐคือ ความทุกข์,
 ความจริงอันประเสริฐคือ เหตุให้เกิดทุกข์,
 ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
 และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับ
 ไม่เหลือของทุกข์ :
 นี้แล ความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่ง
 ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้ ตถาคต จึงมีนาม
 อันบัณฑิตกล่าววว่า “อรหันตสัมมาสัมพุทธะ”.

ภิกษุทั้งหลาย !
เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้
พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า

“นี่เป็นทุกข์,
นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์,
นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์,
และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์”
ดังนี้เถิด.

มหาวาร. ส. ๑๗/๕๔๓/๑๗๐๓.

๖

จงสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยการให้รู้หรือริยสัจ

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอเอ็นดูใคร และใครถือว่าเธอเป็นผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม ญาติหรือสายโลหิตก็ตาม;

ชนเหล่านั้น อันเธอพึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น
ในความจริงอันประเสริฐสี่ประการ
ด้วยปัญญาอันรู้เฉพาะตามที่เป็นจริง.

ความจริงอันประเสริฐสี่ประการอะไรเล่า ?

สี่ประการคือ :-

ความจริงอันประเสริฐคือ ทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ เหตุให้เกิดแห่งทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

“ทุกซ์ เป็นอย่างนี้,
เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกซ์ เป็นอย่างนี้,
ความดับไม่เหลือแห่งทุกซ์ เป็นอย่างนี้,
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกซ์ เป็นอย่างนี้”
ดังนี้.

มหาวาร. ส. ๑๗/๕๔๔/๑๗๐๖.

๗

อริยสัจสี่โดยสังเขป

(ทรงแสดงด้วยความยี่ดในชั้นห้า)

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐ มีสี่อย่างเหล่านี้, สี่อย่างเหล่านี้ไหนเล่า ? สี่อย่างคือ ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ? คือ :-

ชั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นห้าอย่าง.

ห้าอย่างนั้นอะไรเล่า ? คือ :-

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือตัณหาอันใดนี้ ที่เป็นเครื่องนำให้มีการเกิดอีก อันประกอบด้วยความกำหนัด เพราะอำนาจแห่งความเพลิน มักทำให้เพลินอย่างยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่

ตัณหาในกาม (กามตัณหา),

ตัณหาในความมีความเป็น (ภวตัณหา),

ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น (วิภวตัณหา).

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือความดับสนิท เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือของตัณหา นั้น ความสละลงเสีย ความสลัดทิ้งไป ความปล่อยวาง ความไม่อาลัยถึงซึ่งตัณหา นั้นเอง อันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐคือทาง
ดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือหนทางอันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์แปด
นั่นเอง, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ :-

ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ,

การพูดจาชอบ, การงานชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ,

ความเพียรชอบ, ความระลึกรชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐ
คือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล คือความจริงอันประเสริฐ
สี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุที่นั่นในกรณีนี้ พวกเธอ
พึงทำความเพียร เพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า “นี่เป็นทุกข์,
นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์,
นี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์” ดังนี้เกิด.

๘

การรู้ริยสัจสี่ ทำให้มีตาสมบุรณ์

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล ๓ จำพวกนี้มีอยู่ หาได้อยู่
ในโลก. สามจำพวกอย่างไรเล่า ? สามจำพวกคือ :-

- คนตาบอด (อนโร),
- คนมีตาข้างเดียว (เอกจกฺขุ),
- คนมีตาสองข้าง (ทวิจกฺขุ).

ภิกษุทั้งหลาย ! คนตาบอดเป็นอย่างไรเล่า ?

คือคนบางคนในโลกนี้

ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โศกทรัพย์ที่ยังไม่ได้
หรือทำโศกทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น น้อย่างหนึ่ง;
และไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

- ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ
- ธรรมเลวและธรรมประณีต
- ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล คนตาบอด (ทั้งสองข้าง).

ภิกษุทั้งหลาย ! คนมีตาข้างเดียวเป็นอย่างไรเล่า ?

คือคนบางคนในโลกนี้

มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้

หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น น้อย่างหนึ่ง;

แต่ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

- ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ
- ธรรมเลวและธรรมประณีต
- ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล คนมีตาข้างเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย ! คนมีตาสองข้างเป็นอย่างไรเล่า ?

คือคนบางคนในโลกนี้

มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้

หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น น้อย่างหนึ่ง;

และมีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

- ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ
- ธรรมเลวและธรรมประณีต
- ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล คนมีตาสองข้าง.

...ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุมีตาสมบุรณ์ (จกขุมา) เป็น
อย่างไรเล่า ?

คือภิกษุในกรณีนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า
“นี่ทุกซ์, นี่เหตุให้เกิดแห่งทุกซ์, นี่ความดับไม่เหลือ
แห่งทุกซ์, นี่ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกซ์”
ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล ภิกษุมีตาสมบุรณ์.

ติก. ย. ๒๐/๑๖๒/๔๖๘.

ติก. ย. ๒๐/๑๔๗/๔๕๙.

๙

การสนทนากับพระอานนท์ เรื่องกัลยาณมิตร

มหาราชะ ! ครั้งหนึ่ง ตถาคตพักอยู่ที่นิคมแห่ง
พวกศากยะ ชื่อว่านครกะ ในแคว้นสักกะ. มหาราชะ !
ครั้งนั้นแล ภิกษุอานนท์ได้เข้าไปหาตถาคตถึงที่อยู่ อภิวัต
แล้วนั่งลง ณ ที่ควร. มหาราชะ ! ภิกษุอานนท์ได้กล่าว
คำนี้จะตถาคตว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความมีมิตรดี ความมีสหายดี ความ
มีเพื่อนผู้แวดล้อมดี นี่เป็นกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์พระเจ้าข้า!” ดังนี้.

มหาราชะ ! เมื่อภิกษุอานนท์ได้กล่าวอย่างนี้แล้ว
ตถาคตได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า

“อานนท์ ! เธออย่ากล่าวอย่างนั้นเลย, อานนท์ !
ข้อนี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทั้งสิ้นทีเดียว คือความมีมิตรดี
ความมีสหายดี ความมีเพื่อนผู้แวดล้อมดี.

อานนท์ ! พรหมจรรย์ทั้งสิ้นนั้น เป็นสิ่งที่ภิกษุ
ผู้มีมิตรดีพึงหวังได้.

เมื่อเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนผู้แวดล้อมดี
เธอนั้นจักทำอริยมรรคมีองค์แปดให้เจริญได้
จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์แปดได้
ดังนี้.

สกพ. ส. ๑๕/๑๒๗/๓๘๒.

๑๐

กัลยาณมิตรของพระองค์เอง

อานนท์ ! ภิกษุผู้ชื่อว่า มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี
 ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด
 โดยอาการอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ภิกษุนี้ ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่ง
 สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปะ,
 สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ,
 สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ
 อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันน้อมไป
 เพื่อการสลัดลง.

อานนท์ ! อย่างนี้แลชื่อว่าภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี
 มีเพื่อนดี ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วย
 องค์แปด.

อานนท์ ! ชื่อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยายอันนี้เกิด
 ว่าพรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั้นเที่ยว ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี
 มีสหายดี มีเพื่อนดี ดังนี้.

อานนท์ ! จริงทีเดียว, สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา ได้อาศัยกัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากการเกิด... ผู้มีความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา... ครั้นได้อาศัยกัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ.

อานนท์ ! ชื่อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยายอันนี้เถิด คือว่าพรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั้นเทียว ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดังนี้.

๑๑

ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็อริยสังคคือหนทางเป็นเครื่องให้
ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

คือหนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ นี้เอง,

องค์แปดคือ :-

ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ,

การพูดจาชอบ, การงานชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ,

ความเพียรชอบ, ความระลึกชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความเห็นชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความรู้ในทุกข์, ความรู้ในเหตุให้
เกิดทุกข์, ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ความรู้ใน
หนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใด,
นี้เราเรียกว่า สัมมาทิฏฐิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริในการออกจากกาม, ความดำริในการไม่พยาบาท, ความดำริในการไม่เบียดเบียน, นี้เราเรียกว่า สัมมาสังกัปปะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! การพูดจาชอบเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการพูดเท็จ, การเว้นจากการพูดยู่ให้แตกกัน, การเว้นจากการพูดหยาบ, การเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ, นี้เราเรียกว่า สัมมาวาจา.

ภิกษุทั้งหลาย ! การงานชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์, การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, การเว้นจากการประพฤตินิन्दในกามทั้งหลาย, นี้เราเรียกว่า สัมมากัมมัตตะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! การเลี้ยงชีพชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ ละมิจฉาชีพเสีย สำเร็จ
ความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ, นี้เราเรียกว่า สัมมาอาชีวะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความเพียรชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ ย่อมปลุกความพอใจ ย่อม
พยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต ย่อม
ตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมทั้งหลาย
อันเป็นบาป ที่ยังไม่ได้บังเกิดขึ้น; ย่อมปลุกความพอใจ
ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต
ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายอัน
เป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้ว; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อม
พยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต ย่อม
ตั้งจิตไว้ เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่ยัง
ไม่ได้บังเกิด; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อม
ปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อ
ความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น

ความไพบุลย์ ความเจริญ ความเต็มรอบแห่งกุศลธรรม
ทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว, นี้เราเรียกว่า สัมมาวายามะ.

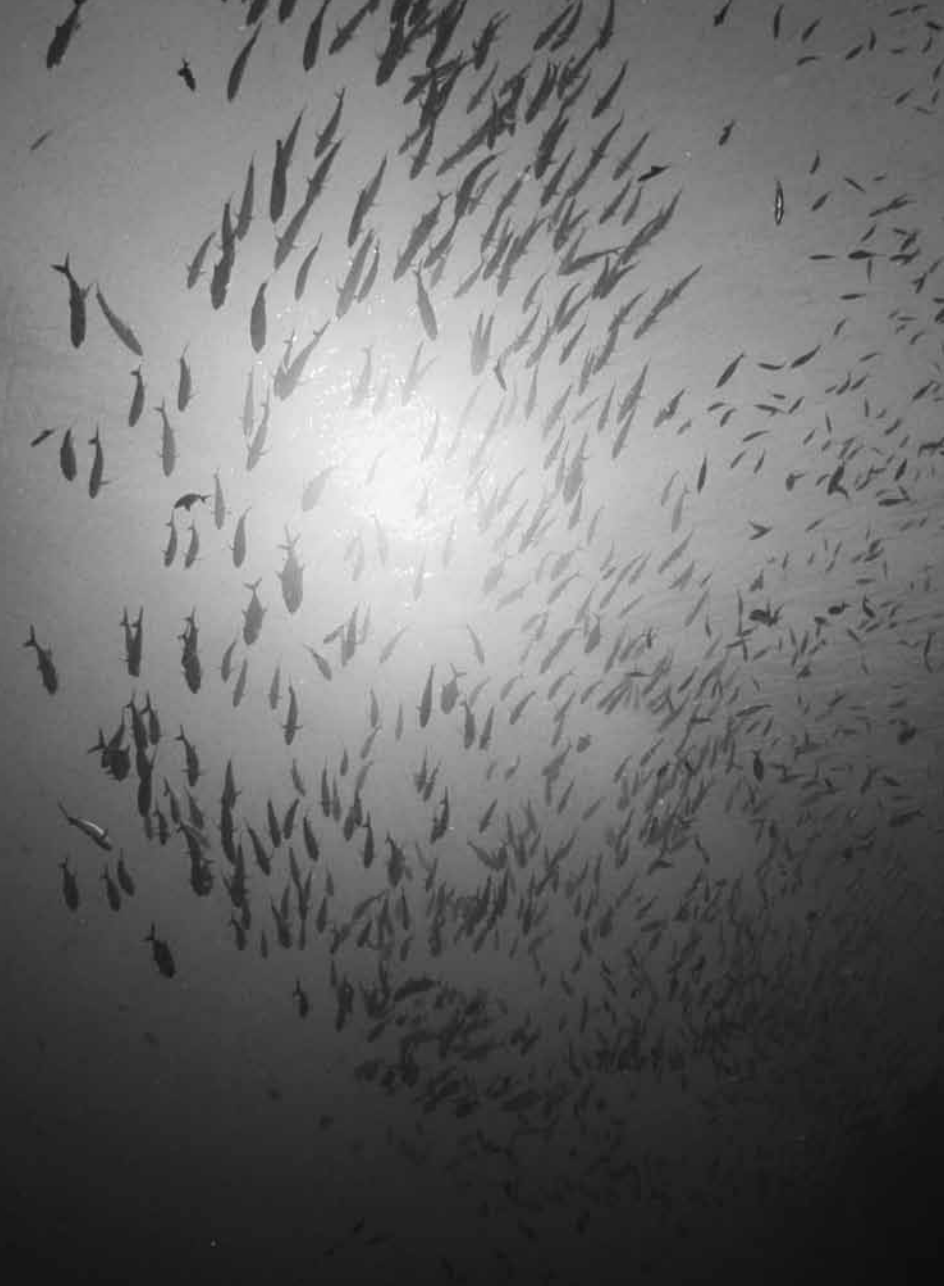
ภิกษุทั้งหลาย ! ความระลึกชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็น
ภายในกายอยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความ
รู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจ
ในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นเวทนาใน
เวทนาทั้งหลายอยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส
มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความ
ไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นจิต
ในจิตอยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึก
ตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจใน
โลกออกเสียได้; เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลายอยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความ
รู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจ
ในโลกออกเสียได้, นี้เราเรียกว่า สัมมาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความตั้งใจมั่นชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนี้ เพราะสังัดจากกามทั้งหลาย เพราะสังัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเข้าถึงฌานที่หนึ่ง อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก แล้วแลอยู่; เพราะวิตกวิจารณ์รำงับลง, เธอเข้าถึงฌานที่สอง อันเป็นเครื่องฟ่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอก ผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข อันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่; เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อมและได้เสวยสุขด้วยนามกาย ย่อมเข้าถึงฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีการอยู่เป็นสุข” แล้วแลอยู่; เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัส ในกาลก่อน, เธอยอมเข้าถึงฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่, นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า อริยสัจ คือ หนทาง เป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

๑๒

โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์

สุภัททะ !

ในธรรมวินัยใด	ไม่มีอริยมรรคมีองค์แปด
สมณะที่หนึ่ง (พระโสดาบัน)	ก็ทำไม่ได้ในธรรมวินัยนั้น;
แม้สมณะที่สอง (พระสกทาคามี)	ก็ทำไม่ได้;
แม้สมณะที่สาม (พระอนาคามี)	ก็ทำไม่ได้;
แม้สมณะที่สี่ (พระอรหันต์)	ก็ทำไม่ได้ในธรรมวินัยนั้น.

สุภัททะ !

ในธรรมวินัยนี้แล	มีอริยมรรคมีองค์แปด
สมณะที่หนึ่ง (พระโสดาบัน)	ก็ทำได้ในธรรมวินัยนี้;
แม้สมณะที่สอง (พระสกทาคามี)	ก็ทำได้;
แม้สมณะที่สาม (พระอนาคามี)	ก็ทำได้;
แม้สมณะที่สี่ (พระอรหันต์)	ก็ทำได้ในธรรมวินัยนี้.

สุภัททะ !

ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จะพึงอยู่โดยชอบไซ้
โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย แล.

๑๓

ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง สัมมาสัมพุทธะ กับ ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ

ภิกษุทั้งหลาย ! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า “สัมมาสัมพุทธะ”.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ ก็หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า “ปัญญาวิมุตติ”.

(ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ก็ได้ตรัสไว้ มีข้อความแสดงหลักเกณฑ์อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปที่กล่าวแล้ว).

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากรูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ ด้วยกันทั้งสองพวกแล้ว, อะไรเป็นความผิดแผกแตกต่างกัน อะไรเป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน อะไรเป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่าง ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับ ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ
 ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น, ได้ทำมรรคที่ยังไม่มี
 ใครรู้ ให้มีใครรู้, ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าว ให้เป็น
 มรรคที่กล่าวกันแล้ว, ตถาคตเป็นมัคคัณฺณ (รู้มรรค),
 เป็นมัคคฺวิฑู (รู้แจ้งมรรค), เป็นมัคคโกวิท (ฉลาดในมรรค);

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็น
 มัคคานุคา (ผู้เดินตามมรรค) เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน
 เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้
 แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับ
 ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ.

๑๔

ไม่ได้ทรงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อให้เขานับถือ

ภิกษุทั้งหลาย ! พรหมจรรย์นี้เราประพฤติ มิใช่เพื่อ
หลอกลวงคนให้นับถือ มิใช่เพื่อเรียกคนมาเป็นบริวาร
มิใช่เพื่ออานิสงส์เป็นลาภสักการะ และเสียงสรรเสริญ
มิใช่เพื่ออานิสงส์จะได้เป็นเจ้าลัทธิ หรือเพื่อค้ำลัทธิอื่นใด
ให้ล่มลงไป และมีใช่เพื่อให้มหาชนเข้าใจว่า เราได้เป็น
ผู้วิเศษอย่างนั้นอย่างนี้ ก็หามิได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ที่แท้ พรหมจรรย์นี้ เราประพฤติ
เพื่อสำรวม เพื่อละ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนิท
ซึ่งทุกข์ แล.

๑๕

ทรงสอนเฉพาะแต่เรื่องทุกข์ กับความดับสนิทของทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ! ทั้งที่เรามีถ้อยคำอย่างนี้ มีการกล่าวอย่างนี้ สมณะและพราหมณ์บางพวก ยังกล่าวต่อเราด้วยคำเท็จเปล่า ๆ ปลื้ ๆ ไม่มีจริงให้เป็นจริงว่า

“พระสมณโคดมเป็นคนจูงคนให้เดินผิดทางไปสู่ความฉิบหาย ย่อมบัญญัติลัทธิความสูญเปล่า ความวินาศ ความไม่มีของสัตว์ คน ตัวตน เราเขา ขึ้นสั่งสอน” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! สมณะและพราหมณ์บางพวกเหล่านั้น กล่าวต่อเราด้วยคำเท็จเปล่า ๆ ปลื้ ๆ ไม่มีจริงให้เป็นจริง โดยประการที่เราไม่ได้กล่าว หรือจะกล่าวอย่างนั้น ก็หาไม่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลก่อนก็ตาม ในกาลบัดนี้ก็ตาม เราบัญญัติสอนแต่เรื่องความทุกข์ และความดับสนิท ไม่มีเหลือของความทุกข์ เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในการกล่าวแต่เรื่องความทุกข์ และความดับสนิทไม่มีเหลือของความทุกข์เช่นนี้ แม้จะมีใครมาตำว่า ถากถาง กระทบกระเทียบ เสียดสี, ตถาคตก็ไม่มี ความชุ่นแค้น โกรธเคือง เตือดร้อนใจ เพราะเหตุนั้น แต่ประการใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในเรื่องเดียวกันนั่นเอง แม้จะมีใครมาสักการะ เคารพ สรรเสริญ บูชา, ตถาคตก็ไม่มี ความรู้สึกเพลิดเพลิน ชื่นชม หรือเคลิ้มใจไปตาม.

ถ้ามีใครมาสักการะ เคารพ สรรเสริญ บูชา, ตถาคตย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า ก่อนหน้านี้เรามีความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างไร บัดนี้เราก็ต้องทำความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างนั้น ดังนี้.

๑๖

คำของพระองค์ ทรงเป็นอันเดียวกันหมด

ภิกษุทั้งหลาย ! นับตั้งแต่วราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้
อนุตรตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงวราตรี ที่ตถาคต
ปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ,

ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พร่ำ
สอน แสดงออกซึ่งถ้อยคำใด; ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด
ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็น
ประการอื่นเลย.

ภิกษุทั้งหลาย !

(อนึ่ง) ตถาคตกล่าวอย่างไร ทำอย่างนั้น,
ทำอย่างไร กล่าวอย่างนั้น.

๑๗

หลักที่ทรงใช้ในการตรัส

(๖ อย่าง)

ราชกุมาร !

(๑) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาทาไต อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาทานั้น.

(๒) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาทาไต อันจริง อันแท้ แต่ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาทานั้น.

(๓) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาทาไต อันจริง อันแท้ อัน ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมเลือกให้เหมาะกาลเพื่อกล่าววาทานั้น.

(๔) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาทาไต อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาทานั้น.

(๕) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาทาไต อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แม้เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาทานั้น.

(๖) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาทาไต อันจริง อันแท้ อันประกอบด้วยประโยชน์ และเป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมเป็นผู้จักกาละที่เหมาะสมเพื่อกล่าววาทานั้น.

ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ?

ราชกุมาร !

เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย.

๑๘

สิ่งที่ตรัสรู้แต่ไม่ทรงนำมาสอน มีมากกว่าที่ทรงนำมาสอนมากนัก

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำไบไม้สีสปา ที่ร่วงอยู่ตามพื้นดิน
ขึ้นมาหน่อยหนึ่ง แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า :

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายเข้าใจว่าอย่างไร, ไบไม้
สีสปาที่เรากำขึ้นมาหน่อยหนึ่งนี้มาก หรือว่าไบไม้สีสปาที่ยัง
อยู่บนต้นเหล่านั้นมีมาก ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ไบไม้ที่พระผู้มีพระภาคทรงกำขึ้น
มาหน่อยหนึ่งนั้นเป็นของน้อย ส่วนไบไม้ที่ยังอยู่บนต้นสีสปาเหล่านั้น
ย่อมมีมาก”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น ธรรมะส่วนที่เรารู้อยู่
ด้วยปัญญาอันยิ่ง แล้วไม่กล่าวสอนนั้น มีมากกว่าส่วน
ที่นำมาสอน. ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุไรเล่า เราจึงไม่กล่าว
สอนธรรมะส่วนนั้น ๆ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุว่า ธรรมะส่วนนั้น ๆ ไม่
ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ ไม่เป็นเงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์

ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด
 ไม่เป็นไปเพื่อความดับ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่เป็น
 ไปเพื่อความรู้อย่างยิ่ง ไม่เป็นเพื่อความรู้อพร้อม ไม่เป็นไปเพื่อ
 นิพพาน, ฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวสอน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมะอะไรเล่า เป็นธรรมะที่เรา
 กล่าวสอน ? ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมะที่เรากล่าวสอน
 คือข้อที่ว่า ความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ, เหตุเป็นที่เกิดของ
 ความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ, ความดับสนิทของความทุกข์
 เป็นอย่างนี้ ๆ, ข้อปฏิบัติเพื่อถึงความดับสนิทของความ
 ทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ .

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุไรเล่า ธรรมะส่วนนี้เรา
 จึงนำมากล่าวสอน ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะว่าธรรมะส่วนนี้ ประกอบอยู่
 ด้วยประโยชน์ เป็นเงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อ
 ความหน่าย เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด เป็นไปเพื่อ
 ความดับ เป็นไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความรู้อย่าง
 เป็นไปเพื่อความรู้อพร้อม เป็นไปเพื่อนิพพาน, เพราะ
 เหตุนี้แล เราจึงนำมากล่าวสอน.

๑๙

ถ้ามัวรอให้รู้เรื่องที่ไม่จำเป็นเสียก่อน ก็ตายเปล่า

มาลुकย์บุตร ! เปรียบเหมือนบุรุษผู้หนึ่ง ถูกลูกศร
อันกำซาบด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า, มิตร อำมาตย์ ญาติ
สหายโลหิต จัดการเรียกแพทย์ผ่าตัดผู้ชำนาญ. บุรุษอย่างนั้น
กล่าวอย่างนี้ว่า ถ้าเรายังไม่รู้จักตัวบุรุษผู้ยิงเรา ว่าเป็น
กษัตริย์ พราหมณ์ เวสส์ ศูทร ชื่อไร โคตรไหน ฯลฯ,
ธนูที่ใช้ยิงนั้นเป็นชนิดหน้าไม้หรือเกาทัณฑ์ ฯลฯ เสีย
ก่อนแล้ว, เรายังไม่ต้องการจะถอนลูกศรอยู่เพียงนั้น.
มาลुकย์บุตร ! เขาไม่อาจรู้ข้อความที่เขาอยากรู้นั้นได้เลย
ต้องตายเป็นแท้ !

อุปมานี้ฉันใด; อุปไมยก็ฉันนั้นเหมือนกัน, บุคคล
ผู้นั้นกล่าวว่า เราจักยังไม่ประพฤติพหุมจรรยในสำนัก
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า จนกว่าพระองค์จักแก้ปัญหา
ทิวฐิสิบประการแก่เราเสียก่อน, และตถาคตก็ไม่พยากรณ์
ปัญหานั้นแก่เขา เขาก็ตายเปล่า โดยแท้.

มาลुकัยกัยบุตร ! ท่านจงรู้ซึ่งสิ่งที่เราไม่พยากรณ์ไว้ โดยความเป็นสิ่งที่เราไม่พยากรณ์, รู้ซึ่งสิ่งที่เราพยากรณ์ไว้ โดยความเป็นสิ่งที่เราพยากรณ์.

อะไรเล่าที่เราไม่พยากรณ์ ?

คือความเห็นสืบประการว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สิ้นสุด โลกไม่มีที่สิ้นสุด ฯลฯ (เป็นต้น), เป็นสิ่งที่เราไม่พยากรณ์.

มาลुकัยกัยบุตร ! อะไรเล่าที่เราพยากรณ์ ?

คือสัจจะว่า “นี้เป็นทุกข์, นี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี้เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี้เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์” ดังนี้ : นี้เป็นสิ่งที่เราพยากรณ์.

เหตุใดเราจึงพยากรณ์เล่า ?

เพราะสิ่ง ๆ นี้ ย่อมประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ เป็นเงื่อนไขต้นของพรหมจรรย์ เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่ายทุกข์ ความคลายกำหนด ความดับ ความรำงับ ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพาน.

๒๐

คำสอนที่ทรงสั่งสอนบ่อยมาก

“พระโคตมผู้เจริญ ! ทรงนำสาวกทั้งหลายไปอย่างไร ?
 อนึ่ง อนุสาสนีของพระโคตมผู้เจริญ ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย
 ส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างไร ?”.

อัคคิเวสสนะ ! เราย่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างไร,
 อนึ่ง อนุสาสนีของเรา ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก
 มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้ว่า :

“ภิกษุทั้งหลาย !

รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง
 สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง.

ภิกษุทั้งหลาย !

รูปไม่ใช่ตัวตน เวทนาไม่ใช่ตัวตน
 สัญญาไม่ใช่ตัวตน สังขารไม่ใช่ตัวตน
 วิญญาณไม่ใช่ตัวตน.

สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง;

ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน” ดังนี้.

อัคคีเวสสนะ ! เราย่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้,
อนึ่ง อนุศาสนีของเรา ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก
มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้, ดังนี้.

มู. ม. ๑๒/๔๒๓/๓๙๖.

๒๑

ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นไตรลักษณ์

ภิกษุทั้งหลาย ! รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง
 สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา,
 สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้น นั่นไม่ใช่ของเรา (เนต มม)
 นั่นไม่ใช่เป็นเรา (เนโสหฺมสมิ) นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา
 (น เมโส อตฺตา) : เธอทั้งหลายพึงเห็นข้อนี้ด้วยปัญญา
 โดยชอบ ตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ด้วยประการดังนี้.

(ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ก็ตรัสอย่าง
 เดียวกันกับในกรณีแห่งรูป ทุกประการ).

ภิกษุทั้งหลาย !

เมื่อบุคคลเห็นข้อนี้ด้วยปัญญาโดยชอบตรงตาม
 ที่เป็นจริงอย่างนี้, ปุพฺพันตานุทิจฺฉิ^๑ ทั้งหลาย ย่อมไม่มี;

เมื่อปุพฺพันตานุทิจฺฉิไม่มี, อปรันตานุทิจฺฉิ^๒ ทั้งหลาย
 ย่อมไม่มี;

๑ ความเห็นที่ปรารถนารักษันในเบื้องต้น หรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอดีต

๒ ความเห็นที่ปรารถนารักษันในเบื้องปลาย หรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอนาคต

เมื่ออุปรัณตานุทฎฐิไม่มี, ความยึดมั่นลูปคล้ำอย่าง
แรงกล้าย่อมไม่มี;

เมื่อความยึดมั่นลูปคล้ำอย่างแรงกล้าไม่มี, จิตย่อม
จางคลายกำหนดในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร
ในวิญญาน; ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มี
ความยึดมั่นถือมั่น.

เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว   จิตจึงดำรงอยู่;
เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่   จิตจึงยินดีร่าเริงด้วยดี;
เพราะเป็นจิตที่ยินดีร่าเริงด้วยดี   จิตจึงไม่หวาดสะดุ้ง;
เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง
ย่อมปรินิพพานเฉพาะตน นั้นเทียว.

เธอนั้นย่อมรู้ชัดว่า
“ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว,
กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว,
กิจอื่นที่จะต้องทำ เพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก”
ดังนี้.

๒๒

ผู้ไม่เข้าไปหา ย่อมหลุดพ้น

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้เข้าไปหา เป็นผู้ไม่หลุดพ้น;
ผู้ไม่เข้าไปหา เป็นผู้หลุดพ้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอารูปตั้งอยู่
ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็น
ที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ
งอกงาม ไพบูลย์ได้;

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอาเวทนาตั้งอยู่
ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนา
เป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ
งอกงาม ไพบูลย์ได้;

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอาสัญญาตั้งอยู่
ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญา

เป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ
งอกงาม ไพบูลย์ได้;

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอาสังขารตั้งอยู่
ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขาร
เป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ
งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้ใดจะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “เราจัก
บัญญัติ ซึ่งการมา การไป การจุติ การอุบัติ ความเจริญ
ความงอกงาม และความไพบูลย์ของวิญญาณ โดยเว้น
จากรูป เว้นจากเวทนา เว้นจากสัญญา และเว้นจาก
สังขาร” ดังนี้ นั้น, นี้ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าวราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ
ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็น
สิ่งที่ภิกษุละได้แล้ว;

เพราะละคราคะได้,
 อารมณ์สำหรับวิญญานก็ขาดลง,
 ที่ตั้งของวิญญานก็ไม่มี,
 วิญญานอันไม่มีที่ตั้งนั้นก็ไม่งอกงาม,
 หลุดพ้นไปเพราะไม่ถูกปรุงแต่ง,
 เพราะหลุดพ้นไปก็ตั้งมั่น,
 เพราะตั้งมั่นก็ยินดีในตนเอง,
 เพราะยินดีในตนเองก็ไม่หวั่นไหว,
 เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปรีนิพพานเฉพาะตน.

ย่อมรู้ชัดว่า

“ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว,
 กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว,
 กิจอื่นที่จะต้องทำ เพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก”
 ดังนี้.

๒๓

มนุษย์เป็นอันมาก ได้ยึดถือเอาที่พึงผิด ๆ

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ถูกความกลัวคุกคาม
เอาแล้ว ย่อมถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์บ้าง
สวนศักดิ์สิทธิ์บ้าง รุกขเจดีย์บ้าง ว่าเป็นที่พึงของตน ๆ :

นั่นไม่ใช่ที่พึงอันทำความเกษมให้ได้เลย,

นั่นไม่ใช่ที่พึงอันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาสิ่งนั้น ๆ เป็นที่พึงแล้ว

ย่อมไม่หลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้.

ส่วนผู้ใดที่ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
เป็นที่พึงแล้ว เห็นอริยสัจทั้งสี่ด้วยปัญญาอันถูกต้อง
คือเห็นทุกข์, เห็นเหตุเป็นเครื่องให้เกิดขึ้นของทุกข์,
เห็นความก้าวล่วงเสียได้ซึ่งทุกข์, และเห็นมรรคประกอบ
ด้วยองค์แปดอันประเสริฐ ซึ่งเป็นเครื่องให้ถึงความเข้าไป
สงบรำงับแห่งทุกข์ :

นั่นแหละคือที่พึงอันเกษม, นั่นคือที่พึงอันสูงสุด,

ผู้ใดถือเอาที่พืงนั้นแล้ว

ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง ได้แท้.

๒๔

จงเจริญสมาธิ จักรู้หรือริยสัจตามเป็นจริง

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ได้ตามเป็นจริง. รู้ได้ตามเป็นจริงซึ่งอะไรเล่า ?

รู้ได้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ได้ตามเป็นจริง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดของทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, นี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์” ดังนี้เถิด.

๒๕

ทรงมีหลักเกณฑ์การฝึกตามลำดับ (อย่างย่อ)

พรหมณ์ ! ในธรรมวินัยนี้ เราสามารถบัญญัติกฎเกณฑ์แห่งการศึกษาตามลำดับ การกระทำตามลำดับ และการปฏิบัติตามลำดับได้เหมือนกัน.

พรหมณ์ ! เปรียบเหมือนผู้ชำนาญการฝึกม้า ได้ม้าชนิดที่อาจฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมฝึกให้รู้จักการรับสวมนั่งเหียนก่อน แล้วจึงค่อยฝึกอย่างอื่น ๆ ให้ยิ่งขึ้นไปนั้นใด;

พรหมณ์เอ๋ย ! ตถาคตครั้งได้บุรุษที่พอฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมแนะนำอย่างนี้ก่อนว่า

“มาเถิดภิกษุ ! ท่านจงเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยดี ในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปกติเห็นเป็นภัยแม้ในโทษที่เล็กน้อย จงสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด” ดังนี้.

พราหมณ์! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้มึศีล (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้อยู่ขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ! ท่านจงเป็นผู้สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย : ได้เห็นรูปด้วยตาแล้ว จักไม่ถือเอาโดยนิमित (คือรวบถือทั้งหมด ว่างามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี) จักไม่ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ (คือแยกถือเอาแต่บางส่วน ว่าส่วนใดงามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี), บาบอกุศล กล่าวคืออภิขณาและโทมนัส มักไหลไปตามอารมณ์ เพราะการไม่สำรวมจักขุนทรีย์ใดเป็นเหตุ เราจักสำรวมอินทรีย์นั้นไว้ เป็นผู้รักษาสำรวมจักขุนทรีย์” ดังนี้.

(ในกรณี โสตินทรีย์คือหู มานินทรีย์คือจมูก ชิวหินทรีย์คือลิ้น กายินทรีย์คือกาย และมนินทรีย์คือใจ ก็มีข้อความนัยเดียวกัน).

พราหมณ์! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้สำรวมอินทรีย์ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้อยู่ขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ! ท่านจงเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ อยู่เสมอ จงพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงฉัน ไม่ฉันเพื่อเล่น

เพื่อมัวเมา เพื่อประดับตกแต่ง, แต่ฉันเพียงเพื่อให้กายนี้
ตั้งอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อป้องกันความลำบาก
เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์, โดยคิดว่า เราจักกำจัดเวทนาเก่า
(คือหิว) เสีย แล้วไม่ทำเวทนาใหม่ (คืออึดจนอึดอัด) ให้เกิดขึ้น,
ความที่อายุดำเนินไปได้ ความไม่มีโทษเพราะอาหาร และ
ความอยู่ผาสุกสำราญ จักมีแก่เรา” ดังนี้.

พราหมณ์! ในกาลใด ภิกษุ นั้น เป็นผู้รู้ประมาณ
ในโภชนะ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำ
ให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ! ท่านจงประกอบความเพียรใน
ธรรมเป็นเครื่องตื่น (ไม่หลับ ไม่ว่าง ไม่มีนชา). จงชำระจิต
ให้หมดจดสิ้นเชิงจากอวารณียธรรมทั้งหลาย ด้วยการเดิน
การนั่ง ตลอดวันยันค่ำ ไปจนสิ้นยามแรกแห่งราตรี.
ครั้นยามกลางแห่งราตรี สำเร็จการนอนอย่างราชสีห์
(คือตะแคงขวา เท้าเหลื่อมเท้า) มีสติสัมปชัญญะในการลุกขึ้น.
ครั้นถึงยามท้ายแห่งราตรี ลุกขึ้นแล้ว ชำระจิตให้หมดจด
จากอวารณียธรรม ด้วยการเดิน การนั่ง อีกต่อไป” ดังนี้.

พรหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้ประกอบ
ความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่น (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว
ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ ! ท่านจงเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วย
สติสัมปชัญญะ รู้ตัวรอบคอบในการก้าวไปข้างหน้า
การถอยกลับไปข้างหลัง, การแลดู การเหลียวดู, การคู้
การเหยียด, การทรงสังฆาฏิ บาตร จีวร, การฉัน การตีม
การเคี้ยว การลิ้ม, การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ, การไป
การหยุด, การนั่ง การนอน, การหลับ การตื่น, การพูด
การนิ่ง” ดังนี้.

พรหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้ประกอบด้วย
สติสัมปชัญญะ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำ
ให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ ! ท่านจงเสพเสนาสนะอันสงัด คือ
ป่าละเมาะ โคนต้นไม้ ภูเขา ชอกห้วย ท้องถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ
ที่แจ้ง ลอมฟาง (อย่างใดอย่างหนึ่ง). ในกาลเป็นปัจฉิมภัตต์
กลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติ
เฉพาหน้า,

ละอภิขณาในโลก มีจิตปราศจากอภิขณา คอยชำระจิต
จากอภิขณา;

ละพยาบาท มีจิตปราศจากพยาบาท เป็นผู้กรุณา มีจิต
หวังความเกื้อกูลในสัตว์ทั้งหลาย คอยชำระจิตจากพยาบาท;

ละถีนมิทระ มุ่งอยู่แต่ความสว่างในใจ มีจิตปราศจาก
ถีนมิทระ มีสติสัมปชัญญะ คอยชำระจิตจากถีนมิทระ;

ละอุทัจจกุกุกจะ ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน
คอยชำระจิตจากอุทัจจกุกุกจะ;

ละวิจิกิจฉา ข้ามล่วงวิจิกิจฉาเสียได้ ไม่ต้องกล่าวว่า
‘นี่อะไร นี้อย่างไร’ ในกุศลธรรมทั้งหลาย (เพราะความสงสัย)
คอยชำระจิตจากวิจิกิจฉา” ดังนี้.

ภิกษุ นั้น ครั้นละนิเวรณ์ห้าประการ อันเป็นเครื่อง
เศร้าหมองของจิต ทำปัญญาให้ถอยจากกำลังเหล่านี้ จึง
บรรลุฌานที่หนึ่ง มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก
แล้วแลอยู่; เพราะสงบวิตกวิจารณ์เสียได้ จึงบรรลุฌาน
ที่สอง เป็นเครื่องผ่อนคลายแห่งใจในภายใน เป็นที่เกิดสมาธิ
แห่งใจ ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ
แล้วแลอยู่; เพราะความจางหายไปแห่งปีติ ย่อมอยู่อุเบกขา

มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้ากล่าวว่ามีผู้ได้ฌานนี้ “เป็นผู้อยู่ อุเบกขา มีสติ มีการอยู่เป็นสุข” แล้วแลอยู่; และเพราะ ละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัส และโทมนัสในกาลก่อน จึงได้บรรลุฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์ ไม่สุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แลแล้วแลอยู่.

พราหมณ์เอ๋ย !

ภิกษุเหล่าใดที่ยังเป็นเสขะ (คือยังต้องทำต่อไป) ยังไม่บรรลุอรหัตตผล ยังปรารถนานิพพานอันเป็นที่เกษม จากโยคะ ไม่มีอื่นยิ่งไปกว่าอยู่, คำสอนที่กล่าวมานี้แหละ เป็นคำสอนสำหรับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น.

ส่วนภิกษุเหล่าใด เป็นอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ต้องทำสำเร็จแล้ว มีภาระอันปลงลง ได้แล้ว มีประโยชน์ตนอันบรรลุถึงแล้ว มีสัจฉญาณในภพสิ้นไปรอบแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ, ธรรมทั้งหลาย (ในคำสอน) เหล่านี้ เป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และเพื่อสติสัมปชัญญะ แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นด้วย.

๒๖

ทรงเป็นพี่เลี้ยงให้แก่สาวก ชั่วระยะจำเป็น

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเด็กที่ยังอ่อน ยังได้แต่นอนหงาย เมื่อพี่เลี้ยงเผลอ ได้คว้านไม้หรือกระเบื้องกลิ้งเข้าไป พี่เลี้ยงเห็นแล้ว ก็จะพยายามหาวิธีเอาออกโดยเร็ว. เมื่อเอาออกไม่ได้โดยง่าย ก็ประคองศีรษะเด็กด้วยมือซ้าย งอนิ้วมือขวาล้วงลงไปเกี่ยวขึ้นมา แม้จะถึงโลหิตออกก็ต้องทำ.

ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า แม่เด็กนั้นจะได้รับความเจ็บปวดก็จริง แต่พี่เลี้ยงที่หวังความปลอดภัยแก่เด็ก หวังจะช่วยเหลือเด็ก มีความเอ็นดูเด็ก ก็ต้องทำเช่นนั้น เพราะความเอ็นดูนั่นเอง. ครั้นเด็กเติบโตขึ้น มีความรู้เพียงพอควรแล้ว พี่เลี้ยงก็ปล่อยมือ ไม่จ้ำจี้จ้ำไชในเด็กนั้นเกินไป ด้วยคิดว่าบัดนี้ เด็กคุ้มครองตัวเองได้แล้ว ไม่อาจจะไร้เดียงสาอีกแล้ว ดังนี้, ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้ก็เช่นกัน :

ตราบใดที่ภิกษุยังมีได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย
อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยหิริ ด้วยโอตตัมปะ
ด้วยวิริยะ และด้วยปัญญา,
ตราบนั้นเรายังจะต้องตามคุ้มครองภิกษุนั้น.

แต่เมื่อใดภิกษุนั้นได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย
อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยหิริ ด้วยโอตตัมปะ
ด้วยวิริยะ ด้วยปัญญา สำเร็จแล้ว,

เราก็หมดหวังในภิกษุนั้น ด้วยคิดว่าบัดนี้ ภิกษุนี้
คุ้มครองตนเองได้แล้ว ไม่อาจจะประพฤติหะหลวมอีก
ต่อไปแล้ว ดังนี้.

ปญจก. อ. ๒๒/๖/๗.

๒๗

ทรงฆ่าผู้ที่ไม่รับการฝึก

นี่แน่ เกลติ ! ท่านเป็นคนเชี่ยวชาญการฝึกม้ามีชื่อเสียง เราอยากทราบว่าคุณฝึกม้าของท่านอย่างไรกัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ย่อมฝึกม้าชนิดที่พอฝึกได้ ด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง, ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง, ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันบ้าง (แล้วแต่ว่ามันเป็นม้าที่มีนิสัยเช่นไร)”.

เกลติ ! ถ้าม้าของท่านไม่รับการฝึก ทั้งด้วยวิธีละมุนละไม ทั้งด้วยวิธีที่รุนแรง และทั้งด้วยวิธีที่ละมุนละไมและรุนแรงรวมกันแล้ว ท่านทำอย่างไรกับมันนั้น ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ย่อมฆ่ามันเสียเพื่อมิให้เสียชื่อเสียงแก่สกุลแห่งอาจารย์ของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า ! ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าเล่า ย่อมเป็นสารถิ ฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีใครยิ่งไปกว่า, พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงฝึกบุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีอย่างไรพระเจ้าข้า ?”.

เกลี ! เราย่อมฝึกบุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันบ้าง เหมือนกัน.

เกลี ! ในสามวิธีนั้น

วิธีฝึกที่ละมุนละไม

คือเราพร่ำสอนเขาว่า

กายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ	ผลของกายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
วจีสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ	ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
มโนสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ	ผลของมโนสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
เทวดาเป็นอย่างนี้ ๆ,	มนุษย์เป็นอย่างนี้ ๆ ดังนี้.

วิธีฝึกที่รุนแรง

คือเราพร่ำบอกเขาว่า

กายทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ	ผลของกายทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
วจีทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ	ผลของวจีทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
มโนทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ	ผลของมโนทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
นรกเป็นอย่างนี้ ๆ,	กำเนิดเดรัจฉานเป็นอย่างนี้ ๆ,
เปรตวิสัยเป็นอย่างนี้ ๆ.	

วิธีฝึกทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันนั้น
คือเราพร่ำบอกพร่ำสอนเขาว่า

กายสุจริต-ผลของกายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
 กายทุจริต-ผลของกายทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ;
 วจีสุจริต-ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
 วจิตุจริต-ผลของวจิตุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ;
 มโนสุจริต-ผลของมโนสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
 มโนทุจริต-ผลของมโนทุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ;
 เทวดาเป็นอย่างนี้ ๆ,
 มนุษย์เป็นอย่างนี้ ๆ,
 นรกเป็นอย่างนี้ ๆ,
 กำเนิดเดรัจฉานเป็นอย่างนี้ ๆ,
 เปรตวิสัยเป็นอย่างนี้ ๆ.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึกนั้นไม่รับการฝึกทั้ง
 ด้วยวิธีละมุนละไม ทั้งด้วยวิธีที่รุนแรง และทั้งด้วยวิธีที่ละมุนละไม
 และรุนแรงรวมกันแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงทำอย่างไร?”.

เกลี ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึก ไม่ยอมรับการฝึกด้วยวิธี
ทั้งสามแล้ว เราก็ฆ่าเขาเสีย.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ปาณาติบาต ย่อมไม่สมควรแก่
พระผู้มีพระภาคมิใช่หรือ ? แล้วพระผู้มีพระภาคก็ยังตรัสว่า เกลี !
เราก็ฆ่าเขาเสีย ?”.

เกลีเอ๋ย ! ปาณาติบาตย่อมไม่สมควรแก่เราจริง
แต่ว่าเมื่อบุรุษที่ควรฝึก ไม่ยอมรับการฝึกด้วยวิธีทั้งสามแล้ว
ตถาคตก็ไม่ถือว่าคนคนนั้น เป็นคนที่ควรว่ากล่าวสั่งสอน
อีกต่อไป; ถึงแม้เพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน
ซึ่งเป็นผู้รู้ ก็จะไม่ถือว่าคนคนนั้น เป็นคนที่ควรว่ากล่าว
สั่งสอนอีกต่อไปด้วย.

เกลี ! นี้แหละ คือวิธีฆ่าอย่างดีในวินัยของ
พระอริยเจ้า, ได้แก่การที่ตถาคตและเพื่อนผู้ประพฤติ
พรหมจรรย์ร่วมกัน พวกกันถือว่า บุรุษนี้เป็นผู้ที่ไม่ควร
ว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไป ดังนี้.

๒๘

ตลาคตเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น

“ก็สาวกของพระโคตมผู้เจริญ เมื่อพระโคตมได้กล่าวสอน
พร้าสอนอยู่อย่างนี้ ทุกๆ องค์ได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จ
ถึงที่สุดอย่างยิ่ง หรือว่าบางองค์ไม่ได้บรรลุ ?” พราหมณ์
คณกโมคคัลลานะ ทูลถาม.

พราหมณ์ ! สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน พร้าสอน
อยู่อย่างนี้ น้อยพวกที่ได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จ
ถึงที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

“พระโคตมผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็นปัจจัย,
ที่พระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่, หนทางเป็นที่ยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน ก็
ยังตั้งอยู่, พระโคตมผู้ชักชวน (เพื่อการดำเนินไป) ก็ยังตั้งอยู่,
ทำไมน้อยพวกที่บรรลุ และบางพวกไม่บรรลุ ?”.

พราหมณ์ ! เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้ ท่านจง
ตอบตามควร, ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในหนทางไปสู่เมือง
ราชคฤห์ มิใช่หรือ, มีบุรุษผู้จะไปเมืองราชคฤห์ เข้ามาหา
และกล่าวกับท่านว่า

“ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปเมืองราชคฤห์ ขอ
ท่านจงบอกทางไปเมืองราชคฤห์ แก่ข้าพเจ้าเถิด”.

ท่านก็จะกล่าวกะบुरुษนั้นว่า

“มาซิท่าน, ทางนี้ไปเมืองราชคฤห์ ไปได้ครู่หนึ่งจักพบบ้าน
ชื่อโน้น แล้วจักเห็นนิคมชื่อโน้น จักเห็นสวนและป่าอันน่ารื่นรมย์
จักเห็นภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ สระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์ของเมือง
ราชคฤห์” ดังนี้.

บुरुษนั้น อันท่านพร่ำบอก พร่ำชี้ให้อย่างนี้ ก็ยังถือ
เอาทางผิด กลับหลังตรงข้ามไป, ส่วนบुरुษอีกคนหนึ่ง
(อันท่านพร่ำบอกพร่ำชี้อย่างเดียวกัน) ไปถึงเมืองราชคฤห์ได้
โดยสวัสดิ์.

พราหมณ์ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็นปัจจัย,
ที่เมืองราชคฤห์ ก็ยังตั้งอยู่, หนทางสำหรับไปเมือง
ราชคฤห์ ก็ยังตั้งอยู่, ท่านผู้ซื่อบอก ก็ยังตั้งอยู่, แต่ทำไม
บुरुษผู้หนึ่งกลับหลังไปผิดทาง, ส่วนบुरुษผู้หนึ่งไปถึงเมือง
ราชคฤห์โดยสวัสดิ์ ?

“พระโคตมผู้เจริญ ! ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าจักทำอย่างไรได้เล่า,
เพราะข้าพเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น”.

พรหมณ์ ! ฉันใดก็ฉันนั้น,
ที่พระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่,
ทางเป็นเครื่องถึงพระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่,
เราผู้ชักชวน ก็ยังตั้งอยู่,

แต่สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน ปราถนาอยู่อย่างนี้
น้อยพวกได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จถึงที่สุดอย่างยิ่ง,
บางพวกไม่ได้บรรลุ.

พรหมณ์ ! ในเรื่องนี้เราก็คงทำอะไรได้เล่า,
เพราะเราเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น.

อุปวิ. ม. ๑๔/๘๕/๑๐๑.

๒๙

ท่อนไม้ที่ลอยออกไปได้ถึงทะเล

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอได้เห็นท่อนไม้ใหญ่
ซึ่งลอยมาโดยกระแสแม่น้ำคงคา หรือไม่ ?

“ได้เห็นแล้ว พระเจ้าข้า !” ภิกษุทั้งหลายกราบทูล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าท่อนไม้นั้น จะไม่เข้าไปติดเสีย
ที่ฝั่งในหรือฝั่งนอก, ไม่จมเสียในท่ามกลางน้ำ, ไม่ขึ้นไป
ติดแห่งอยู่บนบก, ไม่ถูกมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมนุษย์จับ
ไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนไว้, ไม่เนาเสียเองในภายในไซ้,
ท่อนไม้เช่นที่กล่าวนี้ จักลอยไหลพุ่งไปสู่ทะเล เพราะเหตุ
ว่า ลำแม่น้ำคงคา โนม่น้อม ลุ่มลาด เอียงเท ไปสู่ทะเล.
ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พวกเธอทั้งหลายก็ฉันนั้น : ถ้า
พวกเธอไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งใน, ไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งนอก,
ไม่จมเสียในท่ามกลาง, ไม่ขึ้นไปติดแห่งอยู่บนบก, ไม่ถูก
มนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนไว้,

ไม่เนาเสียเองในภายในไซ้, พวกเธอก็จะเลื่อนไหลไปสู่
นิพพาน เพราะเหตุว่า สัมมาทิฏฐิ มีธรรมดาที่โน้มน้อม
ลุ่มลาด เอียงเท ไปสู่นิพพาน.

ครั้นสิ้นกระแสพระดำรัสแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลถาม
พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็นฝั่งในหรือฝั่งนอก ?
อะไรชื่อว่าจมในท่ามกลาง ? อะไรชื่อว่าขึ้นไปติดแห่งอยู่บนบก ?
อะไรชื่อว่าถูกมนุษย์จับไว้ ? อะไรชื่อว่าถูกมนุษย์จับไว้ ?
อะไรชื่อว่าถูกเกลียวน้ำวนไว้ ? อะไรชื่อว่าเนาเสียเองในภายใน ?”

ภิกษุทั้งหลาย !

คำว่า “ฝั่งใน” เป็นชื่อของ आयตนะภายใน ๖.

คำว่า “ฝั่งนอก” เป็นชื่อของ आयตนะภายนอก ๖.

คำว่า “จมเสียในท่ามกลาง” เป็นชื่อของ นันทิราคะ
(ความกำหนดด้วยความเพลิน).

คำว่า “ขึ้นไปติดแห่งอยู่บนบก” เป็นชื่อของ อัสมิมานะ
(ความสำคัญว่า เรามี เราเป็น).

คำว่า “ถูกมนุษย์จับไว้” ได้แก่ ภิกษุในกรณีนี้เป็นผู้ระคนด้วยพวกคฤหัสถ์ เพลิดเพลินด้วยกัน, โศกเศร้าด้วยกัน, มีสุข เมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นมีสุข, เป็นทุกข์ เมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นเป็นทุกข์, ประกอบการงานในกิจการที่บังเกิดขึ้นแก่คฤหัสถ์เหล่านั้นด้วยตน : ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกมนุษย์จับไว้.

คำว่า “ถูกอมมนุษย์จับไว้” ได้แก่ ภิกษุบางรูปในกรณีนี้ ประพฤติพรหมจรรย์ โดยตั้งความปรารถนาเทพนิยายชั้นใดชั้นหนึ่ง ว่า “ด้วยศีลนี้ หรือด้วยวัตรนี้ หรือว่าด้วยตบะนี้ เราจักได้เป็นเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ หรือเป็นเทวดาผู้มีศักดิ์น้อย อย่างใดอย่างหนึ่ง” ดังนี้ : ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกอมมนุษย์จับไว้.

คำว่า “ถูกเกลียวน้ำวนวนไว้” เป็นชื่อของ กามคุณ ๕.

“ภิกษุเป็นผู้นำเสียเองในภายใน” คืออย่างไรเล่า ? คือภิกษุบางรูปในกรณีนี้ เป็นคนทุศีล มีความเป็นอยู่เลวทราม ไม่สะอาด มีความประพฤตินิดที่ตนเองนึกแล้ว ก็กินแหว่งตัวเอง มีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะก็

ปฎิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่คนประพตติพรหมจรรย์ ก็
ปฎิญาณว่าเป็นคนประพตติพรหมจรรย์ เป็นคนเนาใน
เปี้ยกแฉะ มีสัญชาติหมักหมม เหมือนบ่อที่เทขยะมูลฝอย.
ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้เนาเสียเองในภายใน แล.

สพว. ส. ๑๘/๒๒๓/๓๒๒.

๓๐

กระดองของบรรพชิต

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาก่อน : เต่าตัวหนึ่ง
 เทียวหากินตามริมลำธารในตอนเย็น, สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง
 ก็เทียวหากินตามริมลำธารในตอนเย็นเช่นเดียวกัน,
 เต่าตัวนั้นได้เห็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งเทียวหากิน (เดินเข้ามา)
 แต่ไกล, ครั้นแล้วจึงหวดอวัยวะทั้งหลาย มีศีรหะเป็นที่ห้า
 เข้าในกระดองของตนเสีย เป็นผู้ชวนขวยน้อยนิ่งอยู่.
 แม้สุนัขจิ้งจอกก็ได้เห็นเต่า ตัวที่เทียวหากินนั้นแต่ไกล
 เหมือนกัน, ครั้นแล้วจึงเดินตรงเข้าไปที่เต่า คอยช่องอยู่ว่า
 “เมื่อไรหนอ เต่าจักไพล่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งออก ใน
 บรรดาอวัยวะทั้งหลาย มีศีรหะเป็นที่ห้า แล้วจักกัหวดอวัยวะ
 ส่วนนั้น คร่าเอาออกมากินเสีย” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย !
 ตลอดเวลาที่เต่าไม่ไพล่อวัยวะออกมา สุนัขจิ้งจอกก็ไม่ได้
 โอกาส ต้องหลีกไปเอง;

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น : มารผู้ใจบาปก็
 คอยช่องต่อพวกเธอทั้งหลาย ติดต่อไม่ขาดระยะอยู่เหมือน
 กันว่า “ถ้าอย่างไร เราคงได้ช่อง ไม่ทางตา ก็ทางหู หรือ

ทางจุมก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ” ดังนี้. ภิคุชทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย จงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่เถิด; ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจุมก, ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย, หรือได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว จงอย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็น การรวบถือทั้งหมด, อย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการ แยกถือเป็นส่วน ๆ เลย; สิ่งที่เป็นอกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ อภิชฌาและโทมนัส จะพึงไหลไปตามบุคคลผู้ไม่สำรวม ตา หู จุมก ลิ้น กาย ใจ เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์ได้ เป็นเหตุ, พวกเธอทั้งหลายจงปฏิบัติเพื่อการปิดกั้นอินทรีย์ นั้นไว้, พวกเธอทั้งหลายจงรักษาและถึงความสำรวมตา หู จุมก ลิ้น กาย ใจ เถิด.

ภิคุชทั้งหลาย ! ในกาลใด พวกเธอทั้งหลาย จักเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่; ในกาลนั้น มาร ผู้ใจบาป จักไม่ได้ช่องแม้จากพวกเธอทั้งหลาย และจัก ต้องหลีกไปเอง, เหมือนสุนัขจิ้งจอก ไม่ได้ช่องจากเต่า ก็หลีกไปเอง ฉะนั้น.

“เต่าหุดอวัยวะไว้ในกระดอง ฉันทไต,
ภิกษุพึงตั้งมโนวิตก (ความตรัสตรึกทางใจ) ไว้ในกระดอง
(กล่าวคือ อารมณ์แห่งการภาวนา) ฉันทนั้น
เป็นผู้ที่ค้นหาและทักขณิไม่อิงอาศัยได้,
ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, ไม่กล่าวร้ายต่อใครทั้งหมด,
เป็นผู้ดับสนิทแล้ว” ดังนี้ แล.

สพพ. ส. ๑๘/๒๒๒/๓๒๐.

๓๑

ผู้มีหลักเสาเขื่อน

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีสังวรนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?
 ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อเห็นรูปด้วย
 ตา, ฟังเสียงด้วยหู, ตมกลิ่นด้วยจมูก, ลิ้มรสด้วยลิ้น,
 สัมผัสโสภณฐัพพะด้วยกาย, รู้ธรรมารมณด้วยใจ; ก็ไม่สยบ
 อยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก ไม่เคียดแค้นในอารมณ์อันไม่น่ารัก
 เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งกายคตาสติ มีจิตหาประมาณไม่ได้, ย่อมรู้
 ตามที่เป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับ
 แห่งบาปอกุศลที่เกิดแล้วแก่เขานั้นโดยสิ้นเชิง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์หกชนิด
 อันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีที่เกี่ยวหากินต่างกัน มาผูกรวม
 กันด้วยเชือกอันมั่นคง คือ เขาจับงูมาผูกด้วยเชือกเหนียว
 เส้นหนึ่ง, จับจระเข้, จับนก, จับสุนัขบ้าน, จับสุนัขจิ้งจอก
 และจับลิง มาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง ๆ ครั้นแล้วนำไป
 ผูกไว้กับเสาเขื่อนหรือเสาหลักอีกต่อหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย !
 ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีที่อาศัยและที่เกี่ยวต่างกัน

ก็ยื้อแย่งจุดดิ่งกัน เพื่อจะไปสู่ที่อาศัยและที่เทียวของตนๆ :
 งูจะเข้าจอมปลวก, จระเข้จะลงน้ำ, นกจะบินขึ้นไปใน
 อากาศ, สุนัขจะเข้าบ้าน, สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า และลิง
 ก็จะไปป่า. ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ความเป็นไป
 ภายในของสัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีแต่ความเมื่อยล้า
 แล้ว, ในกาลนั้น มันทั้งหลายก็จะพึงเข้าไปยืนเจ่า นั่งเจ่า
 นอนเจ่า, อยู่ข้างเสาเขื่อนหรือเสาหลักนั่นเอง. ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุรูปใด ได้อบรมกระทำให้มาก
 ในกายคตาสติแล้ว

ตา ก็จะไม่จุดเอาภิกษุนั้นไปหารูปที่น่าพอใจ,
 รูปที่ไม่น่าพอใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง;

หู ก็จะไม่จุดเอาภิกษุนั้นไปหาเสียงที่น่าฟัง,
 เสียงที่ไม่น่าฟัง ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง;

จมูก ก็จะไม่จุดเอาภิกษุนั้นไปหากลิ่นที่น่าสุดดม,
 กลิ่นที่ไม่น่าสุดดม ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง;

ลิ้น ก็จะไม่จุดเอาภิกษุนั้นไปหารสที่น่าชอบใจ,
 รสที่ไม่น่าชอบใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง;

กาย ก็จะไม่จุดเอาภิกษุนั้นไปหาสัมผัสที่น่า
ช่วยวนใจ, สัมผัสที่ไม่น่าช่วยวนใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึก
อึดอัดขยะแขยง;

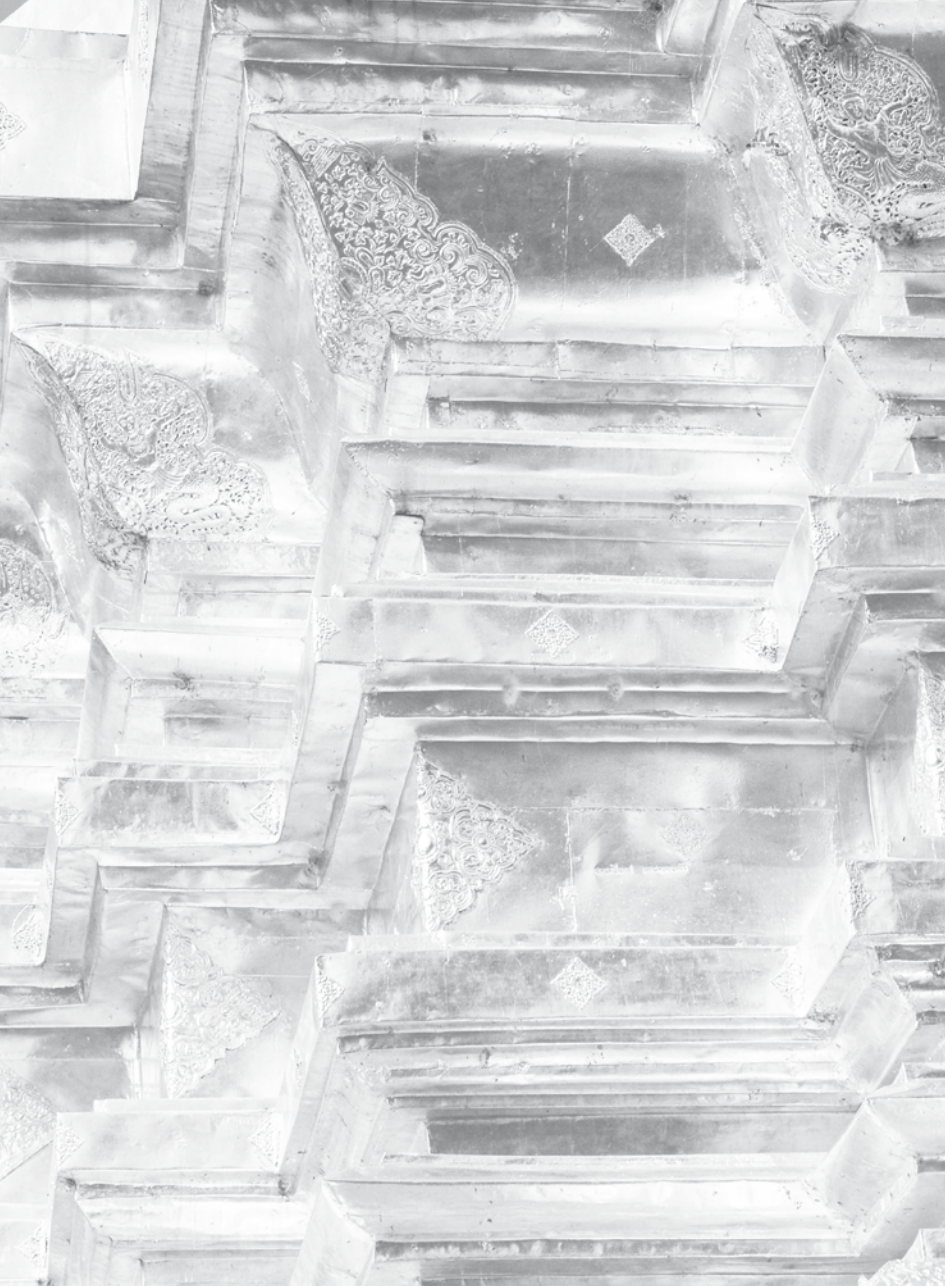
และใจ ก็จะไม่จุดเอาภิกษุนั้นไปหาธรรมารมณ์ที่
น่าถูกใจ, ธรรมารมณ์ที่ไม่น่าถูกใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึก
อึดอัดขยะแขยง; ข้อนี้ก็ฉันทันเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีสังวร เป็นอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! คำว่า “เสาเขื่อนหรือเสาหลัก” นี้
เป็นคำเรียกแทนชื่อแห่ง “กายคตาสติ”

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้ง
หลาย พึงสำเหนียกใจไว้ว่า “กายคตาสติของเราทั้งหลาย
จักเป็นสิ่งที่เราอบรมกระทำให้มาก กระทำให้เป็นยาน
เครื่องนำไป กระทำให้เป็นของที่อาศัยได้ เพียรตั้งไว้
เนื่อง ๆ เพียรเสริมสร้างโดยรอบคอบ เพียรปรารภ
สม่าเสมอด้วยดี” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้
อย่างนี้ แล.

๓๒

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้

ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ด้วยอำนาจแห่งการเจริญ ทำให้มากซึ่งสมาธิใด สมาธินั้น ภิกษุย่อมจะได้โดยไม่หนักใจ ได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบาก เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ด้วยอำนาจแห่งการเจริญ ทำให้มากซึ่งสมาธิไหนกันเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ด้วยอำนาจแห่งการเจริญ ทำให้มากซึ่ง อานาปานสติสมาธิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเจริญ ทำให้มากซึ่ง อานาปานสติสมาธิ อยู่อย่างไรเล่า ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ ไปสู่ป่า หรือโคนไม้ หรือ เรือนว่างก็ตาม แล้วนั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า ภิกษุนั้นมีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก.

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว,
เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว;

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น,
เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม เฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม เฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำกายสังขาร ให้รำงับ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำกายสังขารให้ รำงับ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม เฉพาะซึ่งปีติ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อม เฉพาะ ซึ่งปีติ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิตตสังขาร หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิตตสังขาร หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำจิตตสังขารให้รำงับ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำจิตตสังขารให้รำงับ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง หายใจเข้า”, ว่า “เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ตั้งมั่น หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ตั้งมั่น หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ หายใจออก”;

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า “เราเป็นผู้เห็นซึ่ง
ความสลัดคืนอยู่เป็นประจำ หายใจเข้า”, ว่า “เราเป็น
ผู้เห็นซึ่งความสลัดคืนอยู่เป็นประจำ หายใจออก”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเจริญ ทำให้มากซึ่ง
อานาปานสติสมาธิอยู่อย่างนี้แล ความหวั่นไหวโยกโคลง
ของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อม
มีขึ้นไม่ได้. .... ฯลฯ.....

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้เราเองก็เหมือนกัน
ในกาลก่อนแต่การตรัสรู้ ยังไม่ได้ตรัสรู้
ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ย่อมอยู่ด้วยวิหการธรรม
คือ อานาปานสติสมาธิ นี้เป็นส่วนมาก.
เมื่อเราอยู่ด้วยวิหการธรรมนี้เป็นส่วนมาก
กายก็ไม่ลำบาก ตาก็ไม่ลำบาก
และจิตของเราก็หลุดพ้นจากอาสวะ
เพราะไม่มีอุปาทาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ ถ้าภิกษุหวังว่ากายของเราก็อย่าลำบาก ตาของเราก็อย่าลำบากและจิตของเราก็จงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่มีอุปาทานเกิดขึ้นแล้ว; ภิกษุนั้นจงทำในใจ ซึ่งอานาปานสติสมาธินี้ให้เป็นอย่างดี.

มหาวาร. ส. ๑๗/๓๗๗, ๔๐๑/๑๓๒๔, ๑๓๒๗.

๓๓

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากตลอดพรรษา และทรงสรรเสริญมาก

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าพวกปริพพาชกเดี๋ยวยื่น
จะฟังถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ! พระสมณโคดม
ทรงอยู่จำพรรษาส่วนมาก ด้วยวิหารธรรมไหนเล่า ?” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อพวกเธอถูกถามอย่างนี้แล้ว
ฟังตอบแก่พวกปริพพาชกเดี๋ยวยื่นเหล่านั้น อย่างนี้ว่า
“ท่านผู้มีอายุ ! พระผู้มีพระภาคทรงอยู่จำพรรษาส่วนมาก
ด้วยวิหารธรรม คือ อานาปานสติสมาธิ แล” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้
เรานั้นเป็นผู้มีสติ หายใจเข้า,
เรานั้นเป็นผู้มีสติ หายใจออก;
เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจเข้ายาว”,
เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า “เราหายใจออกยาว”; .....

(แต่จะไปทรงแสดง อานาปานสติสมาธิไปจนจบ ดั่งมีใจความ
ปรากฏใน “วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้” หน้า ที่ ๗๙).

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใครจะกล่าววิหารธรรมใดโดยชอบ ว่าเป็นอริยวิหารก็ดี พรหมวิหารก็ดี ตถาคตวิหารก็ดี, เขาพึงกล่าวโดยชอบ ซึ่งอานาปานสติสมาธินั้น ว่าเป็นอริยวิหาร พรหมวิหาร ตถาคตวิหาร.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุทั้งหลายเหล่าใด ยังเป็นเสขะ มีวัตถุประสงค์แห่งใจ อันยังไม่บรรลุแล้ว ปรารธนาอยู่ซึ่งโยคักเขมธรรมอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าอยู่; อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเหล่านั้น เจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนภิกษุทั้งหลายเหล่าใด เป็นอรหัตตศีลนาค มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว มีกิจควรทำอันกระทำแล้ว มีภาระหนักอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามบรรลุแล้ว มีสัจญ์ในภพ อันสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้ด้วยปัญญาโดยชอบ; อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเหล่านั้น เจริญทำให้มากแล้ว ก็ยังเป็นไปเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันด้วย เพื่อสติสัมปชัญญะด้วย.

๓๔

ผู้ไม่ประมาทในความตายแท้จริง

ภิกษุทั้งหลาย ! มรณสติ (การระลึกถึงความตาย) อันบุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ หยั่งลงสู่นิพพาน มีนิพพานเป็นที่สุด. พวกเธอเจริญมรณสติอยู่บ้างหรือ ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลตอบ และพระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุพวกที่เจริญมรณสติอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงวันหนึ่ง คืนหนึ่ง... ดั่งนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วเวลากลางวัน... ดั่งนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันบิณฑบาตเสร็จมือหนึ่ง... ดั่งนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียง ๔-๕ คำ เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด การปฏิบัติตามคำสั่งสอนควรทำให้มากแล้วหนอ” ดั่งนี้ก็ดี,

ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า ยังเป็นผู้ประมาทอยู่ ยังเจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะเข้าไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฝ่ายภิกษุพวกที่เจริญมรณสติ
 อย่างนี้ว่า “โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่
 ฉันทอาหารเสร็จเพียงคำเดียว” ดังนี้ก็ดี, ว่า “โอหนอ เราอาจ
 มีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่หายใจเข้า แล้วหายใจออก
 หรือชั่วขณะที่หายใจออกแล้วหายใจเข้า. เราพึงใส่ใจถึง
 คำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด, การปฏิบัติตาม
 คำสอนควรทำให้มากแล้วหนอ” ดังนี้ก็ดี;

ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว,
 เป็นผู้เจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอ
 ทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า

“เราทั้งหลาย จักเป็นผู้ไม่ประมาทเป็นอยู่,
 จักเจริญมรณสติ เพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง”
 ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้
 อย่างนี้แล.

๓๕

ทางรอดสำหรับภิกษุใช้

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุใช้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจากธรรม ๕ อย่าง, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือเธอจักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ ต่อกาลไม่นานเลย.

ธรรม ๕ อย่างอะไรบ้างเล่า ? ๕ อย่างคือ :-

(๑) เป็นผู้พิจารณา เห็นความไม่งามในกายอยู่เป็นประจำ;

(๒) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความเป็นปฏิกูลในอาหารอยู่เป็นประจำ;

(๓) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวงอยู่เป็นประจำ;

(๔) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวงอยู่เป็นประจำ;

(๕) มีสติอันตนเข้าไปตั้งไว้ดีแล้วในกาย แล้วเห็นการเกิดดับ ในภายใน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุใช้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจากธรรม ๕ อย่างเหล่านี้, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือ เธอจักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ ต่อกาลไม่นานเลย.

ปญจก. อ. ๒๒/๑๖๐/๑๒๑.

๓๖

เมื่อ “เธอ” ไม่มี !

พาหิยะ !

เมื่อใดเธอเห็นรูปแล้ว สักว่าเห็น,
 ได้ฟังเสียงแล้ว ก็สักว่าฟัง,
 ได้ดมกลิ่นแล้ว ก็สักว่าดม,
 ได้ลิ้มรสแล้ว ก็สักว่าลิ้ม,
 ได้สัมผัสทางผิวกายแล้ว ก็สักว่าสัมผัส,
 ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ ก็สักว่าได้รู้แจ้งแล้ว,
 เมื่อนั้น “เธอ” จักไม่มี.

เมื่อใด “เธอ” ไม่มี,
 เมื่อนั้นเธอก็ไม่ปรากฏในโลกนี้,
 ไม่ปรากฏในโลกอื่น,
 ไม่ปรากฏในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง,
 นั่นแหละคือ ที่สุดแห่งทุกข์.

๓๗

ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ

ปุณณะ ! รูปที่เห็นด้วยตาก็ดี, เสียงที่ฟังด้วยหูก็ดี, กลิ่นที่ดมด้วยจมูกก็ดี, รสที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี, โผฏฐัพพะที่สัมผัสด้วยกายก็ดี, ธรรมารมณที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยวนตายวนใจ ให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย้อมใจ มีอยู่; ภิกษุยอมไม่เปลิดเพลิน ไม่พราสาสรเสรีญ ไม่เมฆาหมก ซึ่งอารมณมีรูปเป็นต้นนั้น. เมื่อภิกษุไม่เปลิดเพลิน ไม่พราสาสรเสรีญ ไม่เมฆาหมก ซึ่งอารมณ มีรูปเป็นต้นนั้นอยู่, นันทิ (ความเพลิน) ย่อมดับไป.

ปุณณะ ! เรากล่าวว่า “ความดับไม่มีเหลือของทุกข์ มีได้ เพราะความดับไม่เหลือของความเพลิน” ดังนี้แล.

๓๘

อาการดับแห่งตัณหาในนามแห่งนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้นเห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมไม่กำหนดยินดีในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก; ย่อมไม่ซัดเคืองในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง; เป็นผู้อยู่ด้วยสติเป็นไปในกาย อันตนเข้าไปตั้งไว้แล้ว มีจิตหาประมาณมิได้ด้วย ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริง ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นธรรมที่ดับโดยไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลายด้วย. ภิกษุนั้นเป็นผู้ละเสียได้แล้ว ซึ่งความยินดีและความยินร้ายอย่างนี้แล้ว, เสวยเวทนาใด ๆ อันเป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม ไม่เป็นทุกข์ไม่เป็นสุขก็ตาม, ย่อมไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั้มสรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้น ๆ.

เมื่อภิกษุนั้น ไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั้มสรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้น ๆ, นันทิ (ความเพลिन) ในเวทนาทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมดับไป. เพราะความดับแห่งนันทิของภิกษุนั้น จึงมีความดับแห่งอุปาทาน; เพราะมีความ

ดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ; เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ; เพราะมีความดับแห่งชาติ ชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

(ในกรณีแห่งการได้ยินเสียงด้วยหู ตมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องสัมผัสทางผิวหนังด้วยผิวกาย และรู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ ก็ได้ตรัสไว้ทำนองเดียวกัน).

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอจงทรงธรรมะนี้ไว้ ในฐานะที่เป็นธรรมที่ทำให้ความหลุดพ้น เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหา ซึ่งเรากล่าวไว้โดยสังเขป.

๓๙

ผู้แบกของหนัก

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงของหนัก ผู้แบกของหนัก และการแบกของหนัก แก่พวกเธอ, เธอทั้งหลายจงฟังข้อความนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! อะไรเล่าชื่อว่าของหนัก ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานกัณฑ์ทั้งห้าอันนั้นแหละ
เรากล่าวว่าเป็นของหนัก.

อุปาทานกัณฑ์ทั้งห้า เหล่าไหนเล่า ? คือ :-
 กัณฑ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ รูป,
 กัณฑ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ เวทนา,
 กัณฑ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ สัญญา,
 กัณฑ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ สังขาร,
 และกัณฑ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ วิญญาณ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า ของหนัก.

ภิกษุทั้งหลาย ! อะไรเล่าชื่อว่าผู้แบกของหนัก ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล (ตามสมมติ) นั้นแหละ เราเรียกว่าผู้แบกของหนัก เขามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนั้น ตามที่รู้จักกันอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า ผู้แบกของหนัก.

ภิกษุทั้งหลาย ! อะไรเล่าชื่อว่าการแบกของหนัก ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ตัณหาอันใดที่ทำให้มีการเกิดอีก อันประกอบด้วยความกำหนัด เพราะอำนาจแห่งความเพลิน ซึ่งมีปกติทำให้เพลินอย่างยิ่งในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่ ตัณหาในกาม ตัณหาในความมีความเป็น ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า การแบกของหนัก.

๔๐

ดับตัณหา คือปลงภาระหนักลงได้

ภิกษุทั้งหลาย !

การปลงภาระหนักลงเสียได้ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ความดับสนิทเพราะความจางคลายดับไป

โดยไม่เหลือของตัณหานั้น นั่นเทียว,

ความละไปของตัณหานั้น,

ความสลัดกลับคืนของตัณหานั้น,

ความหลุดออกไปของตัณหานั้น,

และความไม่มีที่อาศัยอีกต่อไปของตัณหานั้น

อันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เราเรียกว่า

การปลงภาระหนักลงเสียได้ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสพุทธวจนนี้
ซึ่งเป็นคำร้อยกรองสืบต่อไป :

“ขันธทั้งห้าเป็นของหนัก !

บุคคลนั้นแหละ เป็นผู้แบกของหนักพาไป.

การแบกถือของหนัก เป็นความทุกข์ในโลก.

การปลงภาระหนักเสียได้ เป็นความสุข.

พระอริยเจ้า ปลงภาระหนักลงเสียแล้ว.

ทั้งไม่หยาบฉวยเอาของหนักอันอื่นขึ้นมาอีก.

ก็เป็นผู้ถอนตัณหาขึ้นได้กระทั่งราก (อวิชชา);

เป็นผู้หมดสิ่งปรารถนา ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือ”

ดังนี้.

๕๑

ต้องท้อท้วงเสียมาแล้ว เพราะไม่รู้หรือริยัจจัง

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งอริยัจจังสี่อย่าง เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงท้อท้วงเสียไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยี่ดียวานานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งอริยัจจังสี่อย่างเหล่าไหนเล่า ?

สี่อย่างคือ :-

อริยัจจังคือ ทุกข์,
อริยัจจังคือ เหตุให้เกิดทุกข์,
อริยัจจังคือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
อริยัจจังคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งอริยัจจังสี่ประการเหล่านี้แล, เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท้อท้วงเสียไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยี่ดียวานานถึงเพียงนี้.

๔๒

ที่สุดแห่งการท่องเที่ยวของพระองค์

เมื่อเรายังค้นไม่พบแสงสว่าง,
มัวเสาะหานายช่างปลุกเรื่อนอยู่,
ได้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ

กล่าวคือ

ความเกิดแล้วเกิดอีกเป็นอนЕКชาติ.
ความเกิด เป็นทุกข์รำไปทุกชาติ.

แนะนำช่างผู้ปลุกสร้างเรื่อน !

เรารู้จักเจ้าเสียแล้ว,
เจ้าจักสร้างเรื่อนให้เรา ต่อไปอีกไม่ได้,
โครงเรื่อนของเจ้า เราหักเสียยับเยินหมดแล้ว.

ยอดเรื่อน เรายังเสียแล้ว.

จิตของเรา ถึงความเป็นธรรมชาติ
ที่อารมณ์จะยุแห่ย ยั่วเห่า ไม่ได้เสียแล้ว
มันได้ถึงแล้ว ซึ่งความหมดยากทุกอย่าง.

๔๓

“สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้

“แน่ะเธอ ! ที่สุดโลกแห่งใด อันสัตว์ไม่เกิด ไม่แก่
ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ;

เราไม่กล่าวว่

ใครๆ อาจรู้ อาจเห็น อาจถึงที่สุดแห่งโลกนั้น
ได้ด้วยการไป.

“แน่ะเธอ !

ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง
ที่ยังประกอบด้วยสัญญาและใจนี้เอง,
เราได้บัญญัติโลก,
เหตุให้เกิดโลก,
ความดับสนิทไม่เหลือของโลก,
และทางดำเนินให้ถึงความดับสนิทไม่เหลือ
ของโลกไว้” ดังนี้แล.

๔๔

ทรงมีความชราทางกายภาพ เหมือนคนทั่วไป

(ลำดับนั้น พระอนนทผู้มีอายุ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วลุลเกล้าท้าวพระกายของพระผู้มีพระภาคอยู่พลางกล่าวถ้อยคำนี้ว่า)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้านี้ภ้อัจจรรย; ข้านี้ไม่เคยมีมาก่อน. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บัดนี้วิวรรณของพระผู้มีพระภาค ไม่บริสุทธิ ผุดผ่องเหมือนแต่ก่อน และพระกายก็เหี่ยวแห้งอ่อนยาน มีพระองค์ค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลายก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งพระจักขุ ไสตะ มานะ ชิวหา กายะ”.

อนนท ! นั้นต้องเป็นอย่างนั้น คือ

ความชรามี (ช่อน) อยู่ในความหนุ่ม,

ความเจ็บไข้มี (ช่อน) อยู่ในความไม่มีโรค,

ความตายมี (ช่อน) อยู่ในชีวิต;

วิวรรณจึงไม่บริสุทธิผุดผ่องเสียแล้ว และกายก็เหี่ยวแห้งอ่อนยาน ตัวค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลายก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคครั้งตรัสคำนี้แล้ว ได้ตรัสข้อความนี้
(เป็นคำภายย์กลอน) อีกว่า :

โธเอ๋ย ! ความแก่นั่นชั่วช้าเอ๋ย !
ความแก่นั่นทำความน่าเกลียดเอ๋ย !
กายที่น่าพอใจ บัดนี้ก็ถูกความแก่ขำยี้หมดแล้ว

แม้ใครจะมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี
ทุกคนก็ยังมีความตาย เป็นที่ไปในเบื้องหน้า
ความตายไม่ยกเว้นให้แก่ใคร ๆ มันขำยี้หมดทุกคน.

มหาวาร. ส. ๑๙/๒๘๗/๙๖๒-๙๖๕.

๔๕

ทรงประกาศธรรม เนื่องด้วยการปลงอายุสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้ว ด้วย
ปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านั้นพวกเธอพึงเรียนเอาให้ดี พึง
เสพให้ทั่ว พึงเจริญทำให้มาก โดยอาการที่พรหมจรรย์
(คือศาสนา) จักมั่นคง ตั้งอยู่ได้ตลอดกาลนาน, ชื่อนั้น
จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน เพื่อความสุข
แก่มหาชน, เพื่ออนุเคราะห์โลก, เพื่อประโยชน์ เพื่อ
ความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าไหนเล่า ที่เราแสดงแล้ว
ด้วยปัญญาอันยิ่ง ฯลฯ, คือ :-

สติปัญฐานสี่ สัมมปธานสี่ อธิบาทสี่

อินทรีย์ห้า พละห้า

โพชฌงค์เจ็ด

อริยมรรคมีองค์แปด.

ภิกษุทั้งหลาย ! บัดนี้เราจักเตือนท่านทั้งหลายว่า :
สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมเป็นธรรมดา พวกเธอจงให้
ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด, การปรินิพพานของ
ตถาคต จักมีในกาลไม่นานเลย ตถาคตจักปรินิพพาน
โดยกาลล่วงไปแห่งสามเดือนนี้.

สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่มและคนแก่, ทั้งที่
เป็นคนพาล และบัณฑิต, ทั้งที่มั่งมีและยากจน ล้วนแต่
มีความตาย เป็นที่ไปถึงในเบื้องหน้า, เปรียบเหมือน
ภาชนะดิน ที่ช่างหม้อปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่, ทั้งที่สุก
แล้วและยังดิบ ล้วนแต่มีการแตกทำลายเป็นที่สุด ฉันท;
ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย ก็มีความตายเป็นเบื้องหน้า ฉันทัน.

วัยของเราแก่หง่อมแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้ว
เราจักละพวกเธอไป สรรณะของตัวเองเราทำได้แล้ว.
ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ
มีศีลเป็นอย่างดี มีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตาม
รักษาซึ่งจิตของตนเถิด. ในธรรมวินัยนี้ ภิกษุใดเป็นผู้
ไม่ประมาทแล้ว จักละชาติสงสาร ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

๔๖

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา

“อย่าเลย วักกलि !

ประโยชน์อะไรด้วยการเห็นกายเหล่านี้.

วักกलि !

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา,

ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม.

วักกलि !

เพราะว่าเมื่อเห็นธรรมอยู่ ก็คือเห็นเรา,

เมื่อเห็นเราอยู่ ก็คือเห็นธรรม”

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ภิกษุจับชายสังฆาฏิ เดินตาม
รอยเท้าเราไปข้างหลังๆ. แต่ถ้าเขานั้น มากไปด้วย
อภิชฌา มีกามราคะกล้า มีจิตพยาบาท มีความดำริ
แห่งใจเป็นไปในทางประทุษร้าย มีสติหลงลืม ไม่มี
สัมปชัญญะ มีจิตไม่เป็นสมาธิ แกว่งไปแกว่งมา ไม่
สำรวมอินทรีย์ แล้วไซ้; ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ไกลจากเรา
แม้เราก็อยู่ไกลจากภิกษุนั้น โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเหตุเพราะว่า
ภิกษุนั้นไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ชื่อว่าไม่เห็นเรา.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ภิกษุนั้นจะอยู่ห่าง (จากเรา)
ตั้งร้อยโยชน์ แต่ถ้าเรานั้น ไม่มากไปด้วยอภิขมา ไม่มี
กามราคะกล้า ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความด่ารังแก
เป็นไปในทางประทุษร้าย มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิต
เป็นสมาธิ ถึงความเป็นเอกัคคตา (จิตมีอารมณ์อันเดียว)
สำรวมอินทรีย์ แล้วไซ้; ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ใกล้กับเรา
แม้เราก็ออยู่ใกล้กับภิกษุนั้น โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเพราะเหตุว่า
ภิกษุนั้นเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรม ก็ชื่อว่าเห็นเรา แล.

ขนฺธ. สํ. ๑๗/๑๔๖/๒๑๖.

อิตฺติว. ขุ. ๒๕/๓๐๐/๒๗๒.

๔๗

อุงธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียน
 ปรียัติธรรม (นานาชนิด) คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ
 คาถา อูทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตถัมมะ เวทลละ,
 แต่เธอไม่ใช่วันทั้งวันให้เปลืองไปด้วยการเรียนธรรม
 นั้น ๆ ไม่เร็ดร้างจากการหลีกเร้น, ตามประกอบซึ่งธรรม
 เป็นเครื่องสงบใจในภายในเนื่อง ๆ. ภิกษุอย่างนี้แล
 ชื่อว่า ธรรมวิหารี (ผู้อยู่ด้วยธรรม).

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มากด้วยปรียัติ เรายังแสดงแล้ว,
 ผู้มากด้วยการบัญญัติ เรายังแสดงแล้ว, ผู้มากด้วยการ
 สาธยาย เรายังแสดงแล้ว, ผู้มากด้วยการคิด เรายังแสดงแล้ว,
 และธรรมวิหารี (ผู้อยู่ด้วยธรรม) เรายังแสดงแล้ว ด้วยประการ
 ฉะนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจอันใดที่ศาสดาผู้เอ็นดู แสวงหา
 ประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูแล้ว จะพึงทำแก่สาวก
 ทั้งหลาย, กิจอันนั้น เราได้ทำแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย !
นั่น โคนไม้ทั้งหลาย
นั่น เรือนว่างทั้งหลาย,

ภิกษุทั้งหลาย !
เธอทั้งหลาย จงเพียรเผากิเลส,
อย่าได้เป็นผู้ประมาท,
เธอทั้งหลาย อย่าเป็นผู้ที่ต้องร้อนใจในภายหลังเลย,
นี่แล เป็นวาจาเครื่องพรั่นสอนพวกเธอทั้งหลายของเรา.

ปญจก. อ. ๒๒/๙๘/๗๓.

๔๘

การปรินิพพานในปัจจุบัน

ภิกษุ! ถ้าภิกษุแสดงธรรม เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ อยู่ไสร้; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “ผู้กล่าวซึ่งธรรม (ธรรมถิก)” ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติแล้ว เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ อยู่ไสร้; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “ผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมตามสมควรแก่ธรรม” ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะความเบื่อหน่าย เพราะความคลายกำหนด เพราะความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ ด้วยความเป็นผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่น อยู่แล้วไสร้; ก็เป็นการสมควรเพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “ผู้บรรลุแล้วซึ่งนิพพานในปัจจุบัน” ดังนี้.

(ในกรณีแห่ง ชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ สฬายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร และอวิชชา ก็มีข้อความที่กล่าวไว้อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งชราและมรณะ ที่กล่าวไว้ข้างบนนี้).

๔๙

ตั้งหน้าทำก็แล้วกัน

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของคหบดีชาวนา ที่เขาจะต้อง
รีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ?

สามอย่างคือ คหบดีชาวนา รีบ ๆ ไถคราดพื้นที่นา
ให้ดีเสียก่อน, ครั้นแล้ว ก็รีบ ๆ ปลูกพืช, ครั้นแล้วก็รีบ ๆ
ไชน้ำเข้าบ้าง ไชน้ำออกบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของคหบดีชาวนา ที่เขาจะต้อง
รีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล; แต่ว่า คหบดีชาวนานั้น ไม่มี
ฤทธิ์หรืออำนาจ ที่จะบันดาลว่า “ข้าวของเรา จงออกใน
วันนี้, ตั้งท้องพຽ່งนี้, สุกมะรຽ່งนี้” ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมี
เวลาที่ข้าวนั้น เปลี่ยนแปรสภาพไปตามฤดูกาล ย่อมจะ
งอกบ้าง ตั้งท้องบ้าง สุกบ้าง;

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น : กิจของภิกษุ ที่เธอ
จะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้.

สามอย่างอะไรบ้างเล่า ? สามอย่างคือ :-

การสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง,

การสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง,

และการสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของภิกษุ ที่เธอจะต้องรีบทำ
มีสามอย่างเหล่านี้แล;

แต่ว่าภิกษุนั้น ก็ไม่มีฤทธิ์หรืออำนาจ ที่จะ
บันดาลว่า “จิตของเรา จงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย
เพราะไม่มีอุปาทานในวันนี้ หรือพรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้”
ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่เหมาะสม เมื่อภิกษุนั้น
ปฏิบัติไปแม้ในศีลอันยิ่ง, ปฏิบัติไปแม้ในจิตอันยิ่ง,
และปฏิบัติไปแม้ในปัญญาอันยิ่ง จิตก็จะหลุดพ้นจาก
อาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีอุปาทานได้เอง.

๕๐

ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูล แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นผู้เอ็นดู
เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง อยู่มิใช่หรือ พระเจ้าข้า ?”

คามณี ! ถูกแล้ว, ตถาคตเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่
สัตว์ทั้งปวงอยู่.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าอย่างนั้น ทำไมพระองค์ จึง
ทรงแสดงธรรมแก่คนบางพวก โดยเอื้อเพื่อ, และแก่คนบางพวก
โดยไม่เอื้อเพื่อเล่า พระเจ้าข้า ?”

คามณี ! ถ้าอย่างนั้น เราขอย้อนถามท่านในข้อนี้
ท่านจงตอบเราตามสมควร. คามณี ! ท่านจะสำคัญความ
ข้อนี้เป็นไฉน : ในถิ่นแห่งเรานี้ ชาวนาผู้คหบดีคนหนึ่ง
มีนาอยู่ ๓ แปลง แปลงหนึ่งเป็นนาชั้นเลิศ, แปลงหนึ่ง
เป็นนาปานกลาง, แปลงหนึ่งเป็นนาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง
มีรสเค็ม พื้นที่เลว. คามณี ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้
ว่าอย่างไร : ชาวนาผู้คหบดีนั้น เมื่อประสงค์จะหว่านพืช
เขาจะหว่านในนาแปลงไหนก่อน คือว่าแปลงที่เป็นนาเลิศ,

นาปานกลาง, หรือว่านาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม
พื้นที่เลวเล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ชาวนาคบหบดีผู้ประสงค์จะหว่านพืช
คนนั้น ย่อมหว่านในนาเลิศก่อน, แล้วจึงหว่านในนาปานกลาง,
สำหรับนาเลว ซึ่งดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวนั้น เขาก็
หว่านบ้าง ไม่หว่านบ้าง เพราะเหตุว่า อย่างมากที่สุด ก็หว่านไว้
ให้โคกิน พระเจ้าข้า !”

คามณี ! นาเลิศนั้น เปรียบเหมือนภิกษุ ภิกษุณี
ของเรา เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงาม
ในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์
บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ
แก่ภิกษุ ภิกษุณีเหล่านั้น. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?
คามณี ! เพราะเหตุว่า ภิกษุ ภิกษุณีทั้งหลายเหล่านั้น
มีเราเป็นที่ปรีดิ์ มีเราเป็นที่ช่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน
มีเราเป็นที่พึ่งอาศัยอยู่.

คามณี ! นาปานกลางนั้น เปรียบเหมือนอุบาสก
อุบาสิกาของเรา เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น
งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์

บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้ง
 พยัญชนะ แก่อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายเหล่านั้น. ข้อนั้น
 เพราะเหตุไรเล่า ?

คามณี ! เพราะเหตุว่า ชนทั้งหลายเหล่านั้น มีเรา
 เป็นประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน
 มีเราเป็นที่พึ่งอาศัยอยู่.

คามณี ! นาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม
 พื้นทะเลนั้น เปรียบเหมือนสมณพราหมณ์ ปริพาชก
 ทั้งหลาย ผู้เป็นเดิยรภัยเหล่าอื่น เราก็อ้อมแสดงธรรม
 งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด
 ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ
 พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า ถึงแม้ว่าเขาจะเข้าใจธรรมที่เราแสดง
 สักบทเดียว นั่นก็ยังเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และ
 ความสุขแก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น ตลอดกาลนาน.

มูลนิธิพุทธโมฆณ์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่เน้นการนำพุทธวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์ที่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้ดีแล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศพระสัทธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลังเลสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพว้าเลือนสับสน ในข้อธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมาชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดาท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจนเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้าจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธวจน” ซึ่งเป็นพลังเงียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็วประกอบกับว่าท่านพระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตุถิผลโล เกรงครัดในข้อวัตรปฏิบัติที่พระศาสดาบัญญัติไว้ อันเป็นธรรมวินัยที่ออกจากพระโอษฐ์ของตถาคตโดยตรง การเผยแพร่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมาก ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสังฆกรรมให้ตั้งมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น พระราชาลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตุถิผลโล ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสินใจจดทะเบียน จัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมด อยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสังฆกรรมให้ตั้งมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการครั้งนี้ได้ด้วยวิธีง่ายๆ นั่นคือ เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อรู้ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ นั่นคือเป็นมูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี โดยไม่มีเงื่อนไข ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ภายใต้อำนวยการช่วยเหลือโดยวัดนาป่าพง
ค้นหาข้อมูลได้จาก

www.buddhakos.org

หากมีความจำเป็นที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงค์ที่

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

ประสานงานและเผยแพร่ : เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗

ถนนเลียบคลอง ๑๐ ฝั่งตะวันออก

ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐

โทรศัพท์ ๐๘-๘๕๙๕-๘๐๘๓, ๐๘-๕๐๕๘-๖๘๘๘, ๐๘-๑๕๑๓-๑๖๑๑

โทรสาร ๐-๒๕๕๙-๒๑๗๕

เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล : info@buddhakos.org

สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจนได้ที่

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์” ธนาคารกสิกรไทย สาขา ย่อยตลาดไท
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๕๘๕-๒-๑๐๘๗๗-๘

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์ (๒)”

(หนังสือสุดตันตปิฎก)

ธนาคารกสิกรไทย สาขา โลตัส ลำลูกกา (คลอง ๖)
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๖๕๕-๒-๐๘๐๐๐-๙

ขอกราบขอบพระคุณแต่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง
ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่

เว็บไซต์

- <http://buddha-ins.org> : สถาบันพุทธวจน
- <http://etipitaka.com/search> : ตรวจสอบและเทียบเคียงพุทธวจน บนเว็บไซต์
- <http://searchbuddha.org> : ตรวจสอบและเทียบเคียงพุทธวจน บนเว็บไซต์
- <http://www.buddhakos.org> : มูลนิธิพุทธโมฆณ
- <http://www.watnapp.com> : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- <http://media.watnapahpong.org> : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- <http://www.watnapahpong.org> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.watnapahpong.com> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.watnapahpong.net> : กระดาน ปฏิปจฉา วินิตา ปริสา โน อุกกัจฉิตวินิตา
- <http://www.buddhawaj.org> : ฐานข้อมูลพระสูตรออนไลน์, เสียงอ่านพุทธวจน
- <http://www.buddhaoat.org> : จัดส่งสื่อธรรมะให้ผู้เข้ารับทางไปรษณีย์

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจสอบและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
<http://etipitaka.com/download> หรือ รับแผ่นโปรแกรมได้ที่วัดนาป่าพง

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Android Market โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

วิทยุ-โทรทัศน์

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๗.๕๐ น.
- ทีวีดาวเทียม ระบบ C-Band ช่อง A I Biz Net Tong Hua ทุกวันเวลา ๐๖.๐๐-๐๗.๐๐ น.

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทยฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสยามรัฐ

พุทธวจน ฉบับธรรมโฆษณ์

(ชุดจากพระโอษฐ์ ผลงานแปลพุทธวจนโดยท่านพุทธทาสภิกขุ)

ร่วมจัดทำโดย

กลุ่มอาสาสมัครคณะงานธรรมวัฒนาป่าพง, คณะศิษย์วัฒนาป่าพง,
กลุ่มศิษย์ตถาคต, กลุ่มสมณะศากยะปุตตยิยะ, กลุ่มธรรมะสีขาว,
กลุ่มพุทธบริษัทศากยบุตร, กลุ่มพุทธโอษฐ์, กลุ่มชวนม่วนธรรม,
กลุ่มละนันท์, กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,
กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, กลุ่มวิทยาลัยเขต-หาดใหญ่,
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักงานการศึกษาต่อเนื่อง,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (องครักษ์)

ชมรมวิศวกรความรู้เพื่อสังคม, ชมรมพุทธวจนอุดรธานี,
เสถียรธรรมสถาน, สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง ๕,
สำนักพิธีการ สำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรี,

กองอำนวยการสถานพักผ่อน กรมพลานุการทหารบก (บางปู),
บจก. สยามคูโบต้า คอร์ปอเรชั่น, บจก. ดาต้าโปรดักส์,
บจก. 3M ประเทศไทย, บจก. บางโทรไฟเบอร์บอร์ด,
บจก. เอ็นอีซี โทคิน อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย),
บจก. สยามรักซ์, บจก. เซเวนส์ตีปัส, บจก. เมคเทค,
บจก. ไทเวอร์ส เคมีคอลส์, บจก. ห้างพระจันทร์โอสด,
สถานกายภาพบำบัด คิตตี้คลินิก, ร้านต้นมะขามช่างทอง,
ร้านเสบียงบุญ, บ้านเมตตาเรสซิเดนซ์, บ้านพุทธวจน์

สุภัททะ ! ในธรรมวินัยนี้แล
มีอริยมรรคมีองค์ ๘...
ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ พึงอยู่โดยชอบไซ้ไร
โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย.

อานนท์ ! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็คดี
ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ;
มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ.
อานนท์ ! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา,
ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.

บุรุษพวกสุดท้าย

อาหนนท์ ! ก็กัลยาณวัตรอันเราตั้งไว้ในกาลนี้
นี่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด
เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง
เพื่อความรู้พร้อม เพื่อนิพพาน.

อาหนนท์ ! กัลยาณวัตรนี้ เป็นอย่างไรเล่า ?

นี่คือ อริยอัฏฐังคิกมรรค, กล่าวคือ

สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ;

สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ;

สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ.

อาหนนท์ ! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคนั้นบุรุษใด
บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย...

เราขอกล่าวย้ำกะเธอว่า...

เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษพวกสุดท้ายของเราเลย.

ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

สื่อธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้
ได้รับการสงวนไว้ ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี
ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบเพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล
ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่ มูลนิธิพุทธโฆษาภรณ์ โทร.๐๘-๘๔๙๔-๘๐๘๓

คุณศรชา โทร.๐๘-๑๕๑๓-๑๖๑๑ คุณอุภาวีวรรณ โทร.๐๘-๕๐๕๘-๖๘๘๘

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล ได้ที่

www.buddhakos.org | media.watnapahpong.org | www.watnapp.com | คลื่น ส.ว. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ เวลา 17.40 น. |

ทีวีดาวเทียมระบบ C-Band ช่อง A I Biz Net Tong Hua เวลา 05.00-05.30 น. และ 06.00-07.00 น.